

KUOLINPESÄN
PANKKIASIOIDEN
HOITAMINEN ASIAKKAAN
NÄKÖKULMASTA

Jasmiina Heino

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Johtaminen ja viestintä
Opinnäytetyö
Kevät 2015
Jasmiina Heino

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma

HEINO, JASMIINA

Kuolinpesän pankkiasioiden
hoitaminen asiakkaan näkökulmasta

Johtamisen ja viestinnän opinnäytetyö, 50 sivua, 5 liitesivua

Kevät 2015

TIIVISTELMÄ

Henkilön kuoltua tilalle muodostuu vainajan nimellä oleva kuolinpesä. Kuolinpesän osakkaiden on aloitettava välittömästi hoitamaan ja selvittämään kuolinpesän asioita vainajan kuoleman jälkeen. Ennen asiointiin ryhtymistä osakkaan on hyvä perehtyä kuolinpesän käytännön asioiden hoitamiseen, koska osakkaiden on tiedettävä, minkälaisia vastuita ja velvollisuuksia heillä kuolinpesän osakkaina on.

Kuolinpesän asioiden hoitaminen ja selvittäminen on aina kuolinpesän osakkaiden vastuulla. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on auttaa ymmärtämään kuolinpesän pankkiasioiden hoitamista asiakkaan näkökulmasta. Työhön on koottu yleisellä tasolla kaikki ne asiat, jotka osakkaiden on huomioitava hoitaessaan kuolinpesän asioita. Asioita tarkastellaan opinnäytetyössä ainoastaan yleisellä tasolla, eikä työssä syvennyttä erikoistilanteisiin.

Opinnäytetyö perustuu laajalti perhe- ja perintöoikeuden sekä jäämistöoikeuden kirjallisuuteen. Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, ketkä ovat kuolinpesän osakkaita, mikä on testamentti, miten kuolinpesä otetaan hallintaan ja miten kuolinpesän pankkiasiat hoidetaan vainajan kuoleman jälkeen. Lopussa tutkittiin, minkälaisia haasteita kuolinpesän osakkaat kohtaavat asioita hoitaessaan ja minkä he kokevat haasteellisimpana asioiden hoitamisessa.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kuolinpesän pankkiasioinnissa asiakkaat kohtaavat erilaisia haasteita ja ne ovat ratkaistavissa pienillä muutoksilla. Asiakkaan kuolinpesäasiointia voisi helpottaa ja kehittää etenkin kaikkien tarvittavien asiakirjojen läpi käymisessä ja asian selvässä esittämisessä kuolinpesän asiakkaalle.

Asiasanat: Kuolinpesä, testamentti, perilliset, pesänselvitys, kuolinpesän pankkiasiointi

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Studies

HEINO, JASMIINA

Handling Decedent`s Estate Matters
from customer`s Point of View

Bachelor`s Thesis in Management and Communications, 50 pages, 5
pages of appendices

Spring 2015

ABSTRACT

When a person dies an estate is established on his/her behalf. The benefactors of the estate have to immediately start to take care of the estate. Before starting, a benefactor should familiarize himself/herself with the practicalities of taking care of the affairs of an estate because the benefactor has to know the responsibilities and liabilities he/ she has as a benefactor of an estate.

The benefactors of an estate are always responsible for attending and defining the affairs of an estate. The purpose of this thesis is to help to understand the handling of an estate`s banking a customer`s point of view. All the matters that benefactors have to consider when going to bank to take care of estates matters are collected to this thesis in a general level. The matters are only dealt in a general level and no special situations are included.

The thesis introduces all the various matters a benefactor has to consider when taking care of an estate`s banking. Finally, the thesis discusses the various matters from a general perspective and does not concentrate on any special situations. The final part of the thesis examines what kind of challenges the benefactors of an estate face when taking care of the estate`s affairs and what they consider to be the most challenging aspect in taking care of the affairs.

As a conclusion it can be stated that benefactors face many different challenges when handling an estate`s banking matters and that the difficulties can be solved with minor changes. To ease the matters for benefactors, improvement is required in how bank officials introduce the related documents. In addition all matters should be presented clearly to the benefactors.

Keywords: Estate, last will and testament, inheritor, execution of estate, bank matters of estate

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
1.1	Opinnäytetyön tausta	6
1.2	Opinnäytetyön tavoite	6
1.3	Opinnäytetyön rakenne ja tutkimusmenetelmät	7
2	KUOLINPESÄ JA KUOLINPESÄN OSAKKAAT	9
2.1	Lakisääteiset perilliset	9
2.2	Eloonjäänyt aviopuoliso eli leski	11
2.3	Valtio perinnönsaajana	13
3	TESTAMENTTI	15
3.1	Yleistestamentti ja erityistestamentti	16
3.2	Testamentin muoto	16
3.3	Testamentin tiedoksianto ja moittiminen	17
3.4	Perinnöstä luopuminen ja jälkiluopuminen	18
4	KUOLINPESÄN HALTUUNOTTO JA YHTEISHALLINTA	20
4.1	Pesänselvittäjä ja pesänselvittäjän tehtävät	22
4.2	Kuolinpesän verotus	23
4.3	25	
4.4	Perukirja	25
4.5	Kuolinpesän velka	28
4.6	Ylivelkainen kuolinpesä	28
4.7	Osakkaan vastuu kuolinpesän velasta	29
5	KUOLINPESÄN PANKKIASIOINTI	30
5.1	Pankkiasiointi ennen perunkirjoitusta	31
5.2	Pankkiasiointi perunkirjoituksen jälkeen	32
5.3	Vainajan ja lesken yhteiset tilit	33
6	KUOLINPESÄN PANKKIASIOINNIN HAASTEET JA TUTKIMUSTULOKSET	34
6.1	Haastattelututkimuksen menetelmät	34
6.2	Haastattelututkimuksen toteutus	35
6.3	Tutkimustulokset	36
6.3.1	Kuolinpesän osakas, leski ja pankkitoimihenkilöt	36
6.4	Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti sekä jatkotutkimusaiheet	45

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	47
LÄHTEET	52
LIITTEET	55

1 JOHDANTO

Kuolinpesän pankkiasioden hoitaminen tulee ajankohtaiseksi vasta sitten, kun läheinen ihminen kohtaa kuoleman. Tässä tilanteessa monet asiakkaat eivät surun keskellä tiedä, mitä asioita pitää ottaa huomioon ennen kuin asioiden hoitaminen pankissa onnistuu.

Pankissa työskennellessäni huomasin usein, että pankkiasioden hoitaminen kuolinpesän osakkaana ei ole helppoa. Kohtasin töissä tilanteita, joissa kuolinpesän osakas tuli kysymään, mitä hänen pitäisi tehdä ja ottaa selville kuolinpesän asioiden hoitamiseksi. Valitettavasti asia ei aina ollut selvä itsellenikään, joten halusin lähteä tutkimaan asiaa tarkemmin ja auttaa kuolinpesän osakasta perehtymään kuolinpesän asioiden hoitamiseen pankissa.

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, joka pitää sisällään selvän ja kattavan teoriaosuuden sekä yhteenvedon kuolinpesän osakkaalle. Yhteenvedon tavoitteena on auttaa pankin asiakkaan kuolinpesän asioiden hoitamisen kuolinpesän osakkaan näkökulmasta, koska monelle kuolinpesän osakkaalle asioiden hoitaminen on ennestään tuntematonta. Teoriaosuudessa käydään selvästi läpi, kuka on kuolinpesän osakas, mikä testamentti on ja mitä tarkoitetaan perinnöllä ja perimysjärjestyksellä sekä yleisesti kuolinpesän pankkiasioita. Yhteenvedoon kerätään tiivistetysti tietoja kuolinpesään liittyvistä asioista, jotka edesauttavat kuolinpesän osakkaan asiointia pankissa.

Empiirisessä osuudessa tutkitaan haasteita ja ongelmia, joita kuolinpesän osakas kohtaa tullessaan hoitamaan vainajan pankkiasioita. Empiirisen osuuden ajankohtainen tieto saatiin kuolinpesän osakkaiden ja pankkitoimihenkilöiden haastatteluista. Yhteenvedon on oltava ei-ammattilaiselle tehty, eli selvyys ja ymmärrettävyys kuvaavat valmista yhteenvedoa kaikista parhaiten.

1.1 Opinnäytetyön tausta

Kuolinpesä muodostuu vasta silloin, kun luonnollinen henkilö kuolee ja vainajan tilalle syntyy kuolinpesä. Kuoleman jälkeen kaikki vainajan asiat on pystyttävä hoitamaan lain edellyttämällä tavalla. Yksi tärkeimmistä asioista on vainajan varojen ja omaisuuden hoitaminen sekä selvittäminen kuolinpesän muodossa. Jokainen kuolinpesä on omanlaisensa kokonaisuus ja osakkaiden määrältä erilainen. Kuolinpesän asioita hoitaessa lähiomaisen on selvitettävä, mistä vyyhtiä lähtee avamaan. Yleensä ensimmäinen askel otetaan vainajan varojen käsittelyssä.

Asiakas on huomioitava, kun asiakas tulee pankkiin hoitamaan kuolinpesän asioita. Pankin työntekijöiden on ymmärrettävä, että asiakkaana voi olla lainopillisesti tietämätön henkilö, jolloin kuolinpesän asioiden hoitaminen on hankalaa.

1.2 Opinnäytetyön tavoite

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitä asioita kuolinpesän osakkaat pitävät hankalina hoitaessaan kuolinpesän asioita pankissa. Opinnäytetyö on rajattu niin, että se käsittelee teoriaosuudessa kuolinpesän pankkiasioita ainoastaan yleisellä tasolla. Yleisellä tasolla tarkoitetaan sitä, että teoriaosuudessa ei syvennytä tarkemmin erikoistilanteisiin, jotka normaalisti poikkeaisivat tavallisesta tilanteesta. Teoriaosuuden tavoitteena on antaa asiakkaalle selvä kuva siitä, mitä kaikkea hänen on huomioitava hoitaessaan kuolinpesän asioita.

Empiirisessä tutkimusosassa selvitetään sitä, mitä kuolinpesän osakas ja pankin työntekijä pitävät haasteellisimpana kuolinpesän asioiden selvitysprosessissa pankissa. Tutkimuksesta saadun tiedon avulla tehdään luettelomuotoinen yhteenveto, joka selkeyttää kuolinpesän pankkiasioinnin tiivistettyyn muotoon. Empiirisessä osassa halutaan tutkia sekä asiakkaan että pankin työntekijän näkökulma, jotta yhteenvetoon saadaan sekä asiantuntijan että asiakkaan yleisellä tasolla oleva näkökulma. Eri näkökulmien avulla yhteenvetoon voidaan kerätä

ajankohtainen ja luotettava tieto asioista, joita kuolinpesän osakkaat pitävät haasteellisimpina, sekä laatia tulevaisuudessa opas auttamaan pankin asiakkaita. Haasteiden selvittämiseksi tutkimukselle asetettiin päätutkimuskysymys, jota tuettiin kahdella syventävällä tutkimuskysymyksellä. Tutkimuksen päätutkimuskysymys oli:

- Mitä ja minkälaisia haasteita kohtasit asioidessasi kuolinpesään liittyvissä asioissa pankissa?

Päätutkimuskysymystä tuettiin kahdella syventävällä tutkimuskysymyksellä, joiden tarkoitus oli tuoda lisätietoa asiakkaiden kohtaamista haasteista. Ne olivat seuraavat:

- Minkä asian koit haasteellisimmaksi kuolinpesän asioinnissa pankissa?
- Miten kuolinpesän osakas oli huomioitu pankissasi?

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii X pankki, jonka toimipisteessä hoidetaan kuolinpesän asioita. Opinnäytetyön aiheeksi valittiin asiakkaan näkökulma, koska X pankissa oli jo tutkittu pankin näkökulma asiaan.

1.3 Opinnäytetyön rakenne ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta ja empiirisestä tutkimusosasta. Teoriosuuden tehtävä on selkeyttää empiirisessä osuudessa esille nousseita haasteita ja ongelmia. Teoriaosuus on jaettu siten, että ensimmäinen luku pitää sisällään kuolinpesän ja sen osakkaat. Toinen luku käsittelee testamenttia ja sen muotovaatimuksia. Kolmas luku pitää sisällään kuolinpesän haltuunoton ja yhteishallinnon. Neljännessä luvussa käydään aiempaa tarkemmin läpi, mitä kuolinpesän pankkiasioinnilla tarkoitetaan käytännössä.

Opinnäytetyön keskeisimpänä teoreettisena lähdeaineistona käytetään ajankohtaista perintö- ja jäämistöoikeuden kirjallisuutta. Käytetyt lähteet ovat sekä sähköisiä että kirjallisia. Empiirinen tutkimus toteutettiin

kvalitatiivisena tutkimuksena eli laadullisena tutkimuksena. Sen katsottiin olevan sopivin tapa tutkia asiaa, koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastateltavat saavat vastata haastattelijan esittämiin kysymyksiin vapaamuotoisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastatteluita. Teemahaastatteluiden avulla haluttiin saada vastauksia asiakkaiden kohtaamiin ongelmiin kuolinpesän pankkiasioinnissa.

2 KUOLINPESÄ JA KUOLINPESÄN OSAKKAAT

Ihmisen kuollessa tilalle muodostuu kuolinpesä, joka koostuu vainajan kaikista varoista, veloista ja omaisuudesta. Vainajan kuoleman jälkeen kuolinpesää hoitaa väliaikainen hallinto, kunnes osakkaat ottavat kuolinpesästä yhteishallinnon. Yhteishallinnon tarkoituksena on ratkaista kuolinpesää koskevat kysymykset, johon kuuluvat omaisuuden hoitaminen, perittäville kuuluvien saamisien perintä, perittävän ja pesän velkojen maksu sekä kuolinpesään kuuluvan omaisuuden luovuttaminen. Vain tällä tavalla omistajaa vaille jäänyt omaisuus voidaan lainmukaisesti siirtää seuraavien omistajien hallittavaksi. Laissa määritellään perimysjärjestys, jonka mukaan osakkaat huolehtivat kuolinpesän omaisuudesta ja sen selvityksestä. Usein kuolinpesän osakkaille on epäselvää, kenellä on valtuus asioiden hoitoon. (Kangas 2012, 366–368.) Kuolinpesän osakkaiksi luetaan perilliset, yleistestamentin saajat ja puoliso. (Koponen 2013, 13.)

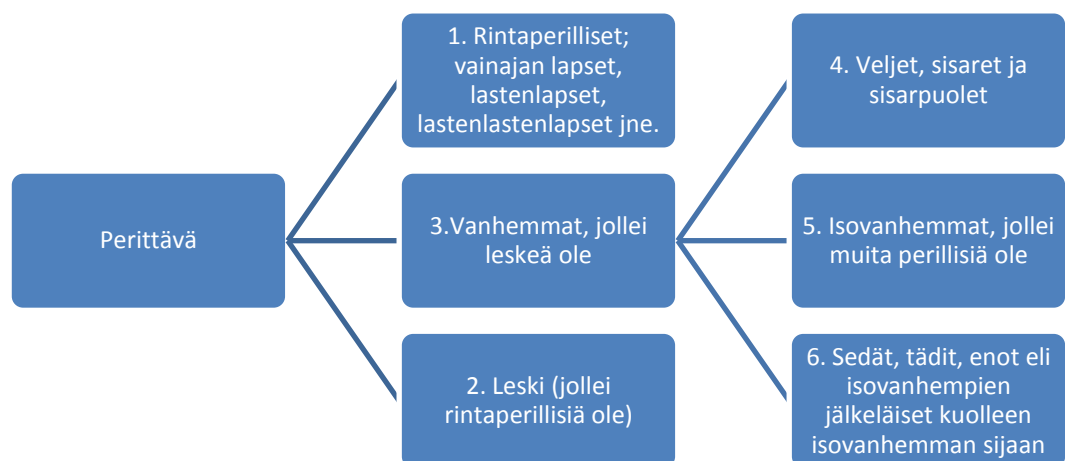
2.1 Lakisääteiset perilliset

Lainmukaisessa perimysjärjestyksessä ensimmäisinä perijöinä ovat rintaperilliset, joita ovat ensisijaiset vainajan lapset. Ensisijaisia lapsia ovat aviolapset, tunnustetut lapset ja lapset, joiden isyyden tuomioistuin on vahvistanut. Kihlialapset ja väkisinmaaten siitetyt lapset voidaan eräin edellytyksin lukea myös ensisijaisiin lapsiin. (Aarnio & Kangas 2010, 290.) Ottolapsia voidaan pitää myös rintaperillisinä, jos ottolapsi on adoptoitu ennen vuotta 1980. Ennen 1.1.1980 adoptoiduilla ottolapsilla on perimyoikeus myös omiin biologisiin vanhempiansa. Tätä kutsutaan heikoksi adoptioiksi, koska ottolapsi säilyttää alkuperäisen perimyoikeutensa. Tällaisessa tilanteessa ottolapsi on oikeutettu perimään sekä biologiset vanhemmat että sisaruksensa. 1.1.1980 tehty lakimuutos muutti ottolapsien tilan vahvaksi adoptioksi, koska sen jälkeen ottolapsi oli samassa asemassa kuin ottovanhempien biologinen lapsi.

Vuoden 1980 jälkeen ottolapset eivät enää olleet oikeutettuja biologisten vanhempiensa perintöön vaan perivät ainoastaan omat ottovanhempansa. (Aarnio & Kangas 2010, 295.)

Rintaperillisten perintö jaetaan yhtäsuureen osaan lainsäädännön mukaisesti. Jos rintaperillinen on kuollut, hänen sijastaan perintö jaetaan lasten tai lastenlasten kesken, jotta jokainen lapsi saa pesästä yhtä suuren osan. Rintaperimysjärjestyksessä perinnönsaajan kuoltua perintö siirtyy sukupolvelta toiselle niin pitkään kuin mahdollista. Rintaperillisten perillisryhmässä on rajaton sijaantulo-oikeus. Sijaantuloperillisillä on oikeus siihen perintöön, jonka saajina olisi pitänyt olla heidän omat vanhempansa. (Kangas 2012, 250.)

Rintaperillisten puuttuessa vainajan vanhemmat ovat oikeutettuja perintöön. Kumpikin osapuoli perii perinnöstä ½-osaa. Toisen vanhemman kuoltua perintö siirtyy sisaruksille ja sisaruksilta lapsille, jos sisarukset ovat kuolleet. Jos perittävän vanhemmista jompikumpi elää, perintö menee kokonaisuudessaan vanhemmalle. (Aarnio & Kangas 2009, 129–130.)

Kuva 1. Esimerkki kuvaa lakisääteistä perimysjärjestystä. (Suomen lakiopas 2015.)

Yllä oleva kuva havainnollistaa lakisääteistä perimysjärjestystä.

Kolmantena perimysjärjestyksessä ovat isovanhemmat. Jos vanhemmat

ovat kuolleet eikä sisaruksia tai puolisisaruksia ole, perintö kuuluu isovanhemmille. Jos joku heistä on kuollut ennen perittävää, perinnön osuus menee perinnön jättäjän tädille, sedille tai enoille. Perinnönjaon katsotaan katkeavan tähän, koska serkut eivät peri. (Koponen 2013, 13–14.)

2.2 Eloonjäänyt aviopuoliso eli leski

Eloonjäänyt puoliso voi olla kuolinpesän osakas kolmella eri tavalla. Ensimmäisessä tavassa leski perii puolisonsa lapsettomassa avioliitossa. Leskellä on oikeus periä kuollut puoliso, koska rintaperilliset puuttuvat. Kuten edellä todettiin, rintaperillisiksi luetaan lapset, ottolapset ja heidän jälkeläisensä. Perintöoikeus katoaa leskeltä samantien, jos puolisoilla on toisen kuoltua yhteinen lapsi, on lapsi muusta avioliitosta tai jos lapsi on avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi, jolla on perintöoikeus. (Koponen 2013, 16.) Toisessa tavassa leski on yleistestamentin saaja. Yleistestamentilla vainaja voi halutessaan testamentata joko koko omaisuutensa tai määröosan testamentinsaajalle eli leskelle. (Koponen 2013,15.)

Kolmannessa tavassa leski on kuolinpesän osakas avioikeuden nojalla, jos toisella osapuolella on avioikeus toisen omaisuuteen. (Koponen 2013,16.) Avio-oikeuden merkitys tulee esille kahdessa tilanteessa: puolison kuolemassa ja avioerossa. Kuolemantapauksessa eloonjäänyt puoliso ja kuolleen eloonjääneet rintaperilliset jakavat osituksessa yhdessä puolisoitten yhteisen omaisuuden säästön. Puolittaminen ei koske ainoastaan vainajan omaisuutta. Jos leski on liiton varakkaampi osapuoli, hänen ei tarvitse elinaikanaan antaa jaettavaksi omaa puoltaan omaisuudesta. Jos vainaja on liiton rikkaampi puoliso, avio-oikeuden perusteella leski on oikeutettu toisen omaisuuteen. Avio-oikeus antaa mahdollisuuden saada puolet avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta avioliiton päättymisenkin jälkeen. (Kangas 2012, 266.)

Avioehtosopimuksen avulla avio-oikeus voidaan mitätöidä joko osittain tai

kokonaan. Avio-oikeus on myös poissa, jos lahjakirjalla tai testamentilla on toisin määrätty. (Koponen 2013, 17.)

Leskellä on myös oikeus jakamattomaan jäämistön hallintaan, vaikka rintaperilliset olisivat elossa. Hallintaoikeudella ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että leskellä olisi omistusoikeus jäämistöön, paitsi jos asia on niin, ettei vainajalta ole jäänyt jälkeläisiä tai testamentin saajan oikeudet muuta tilannetta. (Koponen 2013, 52.)

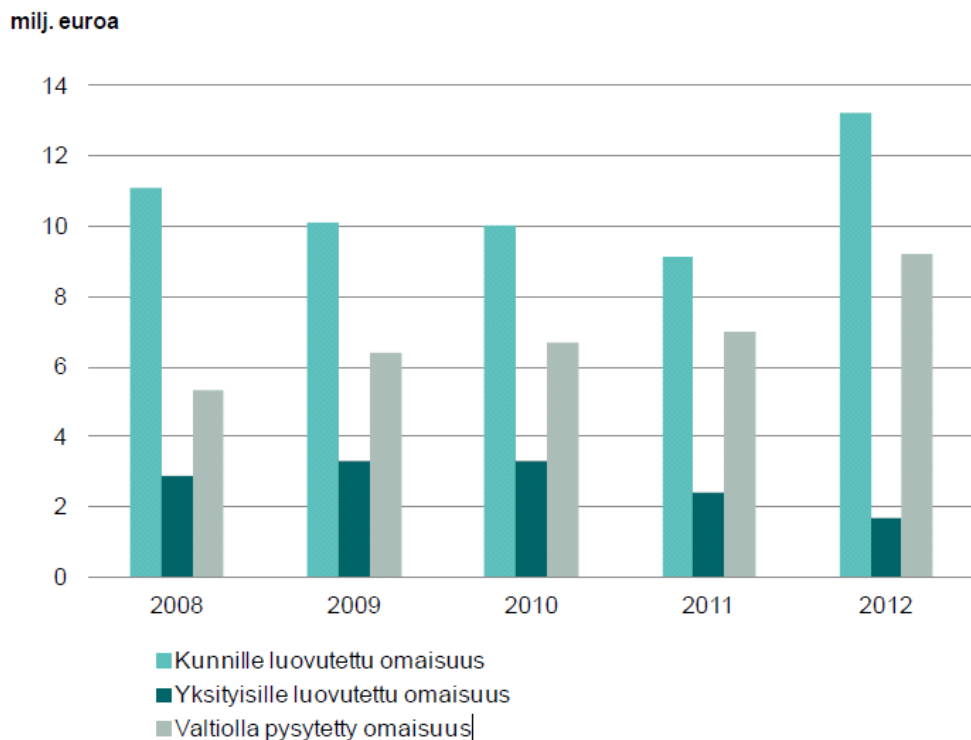
Lesken oikeus kuolleen puolisonsa omaisuuteen on siis riippuvainen siitä, oliko perittävä kuollessaan naimisissa ja onko perittäväällä rintaperillisiä vai toisen paranteelin perillisiä. Lesken asemaan vaikuttaa myös mahdollinen testamentti, jossa leski voi olla testamentin saajana. Kuollut puoliso on voinut tehdä testamentin myös muutoin kuin lesken hyväksi. (Koponen 2013, 16–17.). Lesken perintöoikeus pystytään syrjäyttämään myös, jos puolison kuollessa vireillä on ollut avioero tai ennen vuotta 1988 haettu asumusero. (Koponen 2012, 14.)

Perimysjärjestyksessä huomioidaan myös toissijaiset perilliset, joita ovat ensiksi kuolleen puolison perilliset. He ovat oikeutettuja kuolinpesään, mutta vasta lesken kuoleman jälkeen (Koponen 2013, 19). Avioparin kuollessa lapsettomana heidän omaisuutensa jaetaan ensiksi kuolleen puolison toissijaisten perillisten ja lesken perillisten kesken. Tämän kaltaisissa kuolinpesissä omaisuuden jako voi olla työlästä, koska kuolinpesän osakkaiden määrä voi olla suuri. (Aarnio ym. 2011, 34–37.)

Avopuoliso ei saa oikeutta vainajan kuolinpesään, ellei avopuoliso ole testamentinsaaja. Parisuhteensa ovat voineet rekisteröidä 1.3.2002 alkaen myös samaa sukupuolta olevat parit. Jos parisuhde on rekisteröity viralliseksi, osapuolet voidaan rinnastaa perintöoikeudessa aviopuolisoihin. Heillä on myös avio-oikeus toistensa omaisuuteen, jollei avioehtosopimuksella ole toisin määrätty. Testamentin ja lahjoituksen avulla avio-oikeus on voitu myös poissulkea. (Koponen 2013, 18–19.)

2.3 Valtio perinnönsaajana

Valtio on perinnönsaajana, jos vainajalla ei ole perintöön oikeutettuja sukulaisia tai testamentin saajaa. Poikkeuksena on Ahvenanmaan maakunta, koska siellä vainajan perinnön saajana on Ahvenanmaan maakunta. Henkilön on oltava Ahvenanmaalla vakituisesti asuva. (Kangas 2012, 359.) Jos perittäväällä ei ole ollut testamenttia, on siitä ilmoitettava heti kirjallisesti valtionkonttorille ja todistettava, ettei sukuselvityksessä ole löytynyt vainajan perillisiä. Valtionkonttori valitsee kuolinpesälle virallisen pesänhoitajan, ja useimmiten pesänhoitajina käytetään asianajajia tai oikeusaputoimistoja. (Valtiokonttori 2015.) Vuoden aikana valtio saa noin 500 ilmoitusta ilman perillistä kuolleesta henkilöstä. Näistä kuolinpesistä noin 60 prosenttia oli sellaisia, joissa vainaja oli ilmaissut tahtonsa testamentilla. (Kangas 2012, 359.) Jos henkilö on kuollut ilman perillisiä mutta testamentti on olemassa, on testamentti toimitettava valtionkonttorille tiedoksi kuoleman jälkeen. (Valtiokonttori 2015.)

Kuva 2. Esimerkki kuvaa omaisuuden jakautumista kuntien, yksityishenkilöiden ja valtionkesken vuosina 2008–2012. (Valtiokonttori 2015.)

Kaikissa tapauksissa valtiokonttori ei jää jäämistöoikeuden lopulliseksi omistajaksi. Myös vainajan viimeinen kotikunta voi vastaanottaa perintönä tulleen omaisuuden joko osittain tai kokonaan. Jos perintö on kiinteistö, se voidaan jättää kunnalle, jossa kiinteistö sijaitsee. Omaisuus voidaan antaa eteenpäin kunnalle, jos valtio ei näe sellaista syytä, miksi omaisuuden tulisi valtion omistukseen jäädä. Valtio voi myös antaa perittävän omaisuuden perittävän sukulaiselle tai muulle perittävän läheiselle. Omaisuus voidaan luovuttaa ainoastaan kirjallisella hakemuksella, ja hakemus on jätettävä valtiokonttorille. Valtionkottori saa itse tehdä päätöksen luovutettavasta omaisuudesta, jos omaisuuden arvo on enintään 750 000 euroa. 750 000 euroa ylittävistä omaisuuksista päätöksen tekee valtioneuvosto. (Kangas 2012, 360.) Kuva 2 havainnollistaa omaisuuden jakautumista kuntien, yksityishenkilöiden ja valtion kesken.

On olemassa perusteita, jolla voidaan mitätöidä perilliset perintö-oikeus. Jos perintö-oikeus mitätöityy, perijällä ei ole minkäänlaista oikeutta vainajan omaisuuteen. Syitä perintöoikeuden menettämiseen voivat olla esimerkiksi perittävän, tämän jälkeläisen tai testamentin saajan surmaaminen. Perintöoikeuden menetys voi tapahtua myös silloin, jos hävittää tahallisesti tai salaa testamentin sisällön. (Aarnio & Kangas 2009, 134–136 ja 142.)

3 TESTAMENTTI

Testamenttia sanotaan asiakirjaksi, jonka avulla perittävä on ennen kuolemaansa voinut määrätä omaisuutensa jakautumisesta kuolemansa jälkeen. Testamentti on kuolemanvarainen, vastikkeeton ja yksipuolinen oikeustoimi. (Kangas 2013, 513.) Jotta testamentti hyväksytään testamentiksi, on testamentin laatijan pidettävä huolta muotomääräyksistä, jotka ovat testamentissa varsin tiukat. Muotomääräykset auttavat varmistamaan, että testamentti on laadittu vakaasti harkiten ja että se kuvaa laatijansa viimeistä tahtoa. (Lindholm 2013, 136.) Testamentin avulla perittävä voi ennen kuolemaansa muuttaa lakimääräistä perimysjärjestystä. (Norri 2009, 191–192.)

Testamentti voidaan osoittaa ainoastaan henkilölle, joka on elossa perittävän kuolinhetkellä tai on sitä ennen siitetty ja syntyy sittemmin elävänä. Jopa hetken elossa ollut lapsi voi toimia testamenttiomaisuuden välittäjänä omille sukulaisilleen. Testamentti voidaan osoittaa sekä luonnolliselle henkilölle että oikeushenkilölle. Oikeushenkilöllä tarkoitetaan myös sellaista yhdistystä tai säätiötä, joka ei ole vielä olemassa perittävän kuolinhetkellä. (Kangas 2012, 440–441.) Jokaisella ihmisellä on oikeus omaan testamenttausvaltaan, joka oikeuttaa sen, että testamentin saajan ei tarvitse olla perittävän sukulainen tai edes perittävän tuntema henkilö. Tärkeätä on, että testamentti on tehty ajoissa ja ajatuksen kanssa. Testamenttiin on yksilöitävä kenelle ja miten perittävän omaisuus jakautuu hänen kuolemansa jälkeen. (Norri 2010, 103, 107.)

Testamentin tekijän on oltava pääsääntöisesti 18 vuotta täyttänyt luonnollinen henkilö. Alle 18-vuotias voi tehdä myös testamentin, jos hän on solminut tai ollut avioliitossa ennen täysi-ikäisyyttään. Alle 15-vuotias vajaavaltainen henkilö voi itsenäisesti päättää siitä omaisuudesta, jonka omistaja hän on. Tähän omaisuuteen luetaan esimerkiksi alaikäisen omat työansiot, niiden tuotto ja niillä hankittu omaisuus, mutta hän ei ole kuitenkaan oikeutettu tekemään testamenttia ennen kuin täyttää 15 vuotta. (Kangas 2012, 440.)

3.1 Yleistestamentti ja erityistestamentti

Henkilö voi ilmaista viimeisen tahtonsa omaisuutensa jakamisesta joko yleistestamentilla tai erityistestamentilla. Yleistestamentilla eli yleisjälkimmäisellä henkilö voi testamentata omaisuuden jollekin henkilölle tai henkilöiden hyväksi. Yleistestamentti pitää sisällään koko omaisuuden, ei tiettyä erää. (Opuslex 2015.) Yleistestamentin saaja on aina osakkaana kuolinpesässä ja on velvollinen osallistumaan kuolinpesän hallintoon. Kuolinpesän osakkaana hän saa kaikki samat oikeudet ja velvollisuudet. Vaikka yleistestamentin saajan oikeus olisi riidanalainen, hänen katsotaan silti olevan kuolinpesän osakas. (Koponen 2013, 15.)

Erityistestamentilla eli legaatilla henkilö voi määrätä testamentin saajalle tietyn omaisuuden. Yleistestamentti ja erityistestamentti ovat muotovaatimuksiltaan samanlaiset. Erityistestamentti on muodostettava kirjallisesti kahden esteettömän henkilön läsnä ollessa. Heidän on allekirjoitettava erityistestamentti oikeaksi allekirjoituksillaan. (Opuslex 2015.) Erityistestamentin eli legaatun saaja ei ole koskaan kuolinpesän osakas, eikä kuolinpesän osakas saa täten oikeutta osallistua mitenkään kuolinpesän hallintoon. Kuolinpesän osakkaiden ei tarvitse kutsua erityistestamentin saajaa perunkirjoitustilaisuuteen. Hyvän perunkirjoitustavan mukaisesti kutsu tulisi kuitenkin lähettää myös erityistestamentin saajalle. (Koponen 2013, 15.) Täytetty erityistestamentti on laitettava täytäntöön heti ennen kuolinpesän jakoa. Jos perinnönjako on suoritettu ennen erityistestamentin täyttönpanoa, joutuvat osakkaat yhteisvastuullisesti vastaamaan erityistestamentin täytäntöönpanosta. (Opuslex 2015.)

3.2 Testamentin muoto

Testamenttia laadittaessa testamentin muotovaatimukset on otettava tarkasti huomioon. Testamentin laadinnan vähimmäisvaatimukset ovat, että testamentti on allekirjoitettu ja kahden esteettömän todistajan oikeaksi todistama. (Kangas 2012, 439.) Perintökaaren mukaan testamentintekijän

ei tarvitse kertoa testamenttinsa sisältöä esteettömille todistajille. Esteettömät todistajat voivat vahvistaa testamentin oikeaksi vasta sitten, kun he tietävät asiakirjan varmasti olevan testamentti. (Perintökaari 10:1.) Molempien testamenttien todistajien on oltava esteettämiä todistajia. Esteettömällä todistajilla tarkoitetaan sitä, ettei todistajana voi olla sellainen henkilö, joka voi saada taloudellista hyötyä tai etua testamentin avulla. Todistajana ei voi toimia myöskään henkilö, joka on viittätoista vuotta nuorempi tai joka on sieluntoiminnan häiriön vuoksi kykenemätön todistamaan, testamentin tekijän puoliso tai sellainen henkilö, joka on testamentin tekijään suoraan takenevassa tai etenevässä sukulaisuudessa taikka lankoudessa, eikä myöskään hänen veljensä tai sisarensa. Jos todistajana toimii esteellinen todistaja, testamentti voidaan julistaa pätemättömäksi. (Kangas 2013, 515.)

Lain mukaan testamentti voi olla millainen asiakirja tahansa. Häätötilanteessa testamentti voidaan määrätä joko suullisella testamentilla tai omakätisesti kirjoitetulla ja allekirjoitetulla asiakirjalla. Suullinen testamentti on aina todistettava kahdella esteettömällä todistajalla. (Kangas 2012, 439.)

3.3 Testamentin tiedoksianto ja moittiminen

Perintökaaren mukaan testamentin saajan on viipymättä testamentin tekijän kuoltua annettava testamentti tiedoksi perillisille esimerkiksi haastemiehen avulla tai muuten todistetulla tavalla. Testamentin on oltava oikeaksi todistettu jäljennös. Jos testamentti on tehty suullisesti, on todistajien kuulustelusta laaditusta tuomioistuimen pöytäkirjasta annettava oikeaksi todistettu jäljennös. Jos testamentin tekijällä ei ole perillisiä, ilmoitus on annettava valtiokonttorille samantien testamentin tiedoksiannon eteenpäin viemiseksi. (Perintökaari 14:4.)

Testamentin moite on perillisen testamentin saajaa vastaan ajama kanne testamentin julistamisesta pätemättömäksi. (Kangas 2013, 532.)

Testamentin moitekanne on mahdollista nostaa vasta sitten, kun

testamentin laatija on kuollut. Ainoastaan perillisillä ja valtion jäämistösaantoa koskevissa tapauksissa valtionkonttorilla on oikeus aloittaa testamentin moittiminen. Lähimmässä perillisasemassa oleva henkilö on oikeutettu nostamaan moitekanteen ja samalla estämään muita sukulaisia nostaamaan moitekannetta. Moitekanteen avulla perillinen voi saada testamentin julistettua pätemättömäksi. Moitekanne on toimitettava kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun perillinen on saanut testamentista todisteellisesti tiedon. Moiteajat ovat eri perillisten kanssa erilaiset, koska jokainen perijä voi saada tiedon testamentista eri aikaan. Perillinen voi myös itsenäisesti niin halutessaan hyväksyä testamentin ilman moitekannetta (Kangas 2012, 452–453.)

Testamentti voidaan julistaa pätemättömäksi moitekannetta hyväksikäyttäen ja perintökaaren lukuun 13 vedoten. Testamentista voidaan nostaa moitekanne, jos testamentin tekijä on ollut kelvoton määräämään itsenäisesti omasta jäämistöstään ja jos testamentti on tehty jollain muulla tavoin kuin lain määrittelemässä muodossa. Moitekanteen voi nostaa myös, jos testamentin tekohetkellä testamentin tekijään on vaikuttanut mielisairaus, tylsämielisyys tai testamentin tekijä on muutoin ollut ymmärtämättömässä tilassa. Testamentin saajan epäillessä, että testamentin laatija on pakotettu tai taivutettu tekemään testamentti hänen ymmärtämättömyyttään, testamentista voidaan nostaa moitekanne määrääjän kuluessa. (Perintökaari 13:1.)

3.4 Perinnöstä luopuminen ja jälkiluopuminen

Kuolinpesän pesäosuuden luovuttaminen eteenpäin on mahdollista, jos perillisasemassa oleva henkilö haluaa perittävän kuoltua tai tämän vielä eläessä luopua omasta perintäosuudestaan. Perinnöstä luopuva perillinen ei voi kuitenkaan itse määritellä, kenen hyväksi perintö tällöin menee, vaan perintö siirtyy sille henkilölle, joka sen olisi lain mukaan saanut (esimerkiksi puolisolle tai jälkeläiselle), jos perinnöstä luopuja ei olisi ollut elossa. (Kangas 2013, 459.) Perinnöstä luopuminen hyväksytään usein

perittävän eläessä hyväksymällä perittävän henkilön tekemä testamentti.
(Kangas 2012, 393.)

Perinnön jälkiluopumisessa perillisellä ja testamentinsaajalla on oikeus luopua oikeudestaan perittävän kuoleman jälkeen, jos he eivät ole vastaanottaneet perinnöstä osuuttakaan. Jos perillinen tai testamentinsaaja haluaa luopua perittävästä omaisuudesta, on luopuminen aina tehtävä kirjallisesti. Luopumisen vähimmäisehtona pidetään allekirjoitettua luopumisilmoitusta. perukirjaan voidaan lisätä kohta, jossa käydään läpi perillisen luopumistahto. Tahdonilmaisu on usein voimakas, koska se vaikuttaa ratkaisevasti perillisen oikeusasemaan. Siksi tahdonilmaisun on oltava hyvin muotoiltu, ja siitä tulee käydä ilmi, kenelle perillinen on tahtonut luopumistahtonsa antaa.
(Kangas 2013, 456.)

Luopumistahdonilmaisu on aina annettava elossa olevalle perittäväälle. Jos perittävä on jo kuollut, luopumistahto luovutetaan kaikille kuolinpesän osakkaille, pesänselvittäjille, pesänjakajille, testamentin toimeenpanijalle tai sille, kenen hyväksi perijä luovuttaa perintönsä. Tärkeää on huomioida myös se, ettei puolison suostumusta tarvita perinnöstä luopumiseen.
(Kangas 2013, 456.)

4 KUOLINPESÄN HALTUUNOTTO JA YHTEISHALLINTA

Perintökaari määrittelee, minkä vuoksi pesänselvitys on tehtävä.

Pesänselvityksen avulla kuolinpesän omaisuus, varat ja velat järjestetään jakokuntoon tai edes sellaiseen kuntoon, että kuolinpesän osakkaat voivat sopia asioiden hoitamisen jakamattomassa pesässä. (Andoms 2015.)

Usein pesänselvityksen katsotaan pitävän sisällään kaikki toimenpiteet pesänselvittämisestä perinnönjakoon asti. Jotta kuolinpesä saadaan jaettavaan kuntoon, on selvitettävä kaikki kuolinpesän sisällä olevat varat, velat ja vastuut. (Aarnio & Kangas 2009, 217.)

Kun kuolinpesä syntyy perittävän kuoleman jälkeen, käynnistyy ensin kuolinpesän väliaikainen hallinto, joka kuitenkin korvautuu vielä sen jälkeen osakkaiden yhteishallinnolla. Tätä voidaan kutsua haltuunottovelvollisuudeksi, jossa määritellään, kuka joutuu ottamaan kuolinpesän asioiden hoitamisen asiakseen vainajan kuoleman jälkeen. Esimerkiksi perillinen, yleistestamentin saaja, leski tai eronnut puoliso voi ottaa vastuun kuolinpesän asioiden hoitamisesta. (Kangas 2013, 421–422.) Pääsääntönä pidetään kuitenkin sitä, että leskellä on ensisijainen haltuunottovelvollisuus vainajan kuolinpesästä. Mikäli vainajalta ei jäänyt leskeä tai leski on muutoin kykenemätön hoitamaan kuolinpesän asioita, haltuunottovelvollisuus menee yleistestamentin saajalle. Jos yleistestamentin saaja ei kykene hoitamaan pesän asioita, menee haltuunottovelvollisuus perittävän luona asuneelle lapselle. Jos edellä mainitut henkilöt eivät ota haltuunottovelvollisuutta asiakseen, voi pesän ottaa hallintaan myös joku vainajalle läheinen henkilö, kuten esimerkiksi naapuri tai läheinen ystävä. Mikäli vainajalla ei ole ketään, joka ottaisi kuolinpesän asiat hoitaakseen, jää haltuunottovelvollisuus viranomaisten harteille. (Norri 2010, 310.)

Alla vielä havainnollistava järjestys haltuunottovelvollisuudesta:

- *Leski*
- *Yleistestamentin saaja*
- *Perittävän luona asunut lapsi*
- *Muu pesän osakas, siis esimerkiksi poissa kotoa asunut lapsi*
- *”Se, jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu” (naapuri)*
- *Poliisi*

(Norri 2010, 310.)

Kuolinpesän yhteishallinta on voimassa siihen asti, kunnes kuolinpesän sisällä olevat kaikki varat, velat ja omaisuus on jaettu kuolinpesän osakkaiden kesken. Kuolinpesän hallinta ja haltuunotto pitävät sisällään myös kaikki päätöksen tekemiset, joita kuolinpesän osakkaat joutuvat sen olemassa olon aikana tekemään. (Aarnio & Kangas 2009, 218.)

Useimmiten kuolinpesän pesänselvityksessä käytetään sopimukseen perustuvaa kuolinpesän yhteishallintoa. Laki ei määrittele yhteishallintoa koskevan erityissopimuksen muotoa, vaan yhteishallinnosta on tehtävä joko kirjallinen tai suullinen sopimus. Sopimuksessa on määriteltävä yksityiskohtaisesti, miten kuolinpesän yhteishallinto muodostuu. Jotta kuolinpesän yhteishallintosopimus on mahdollista tehdä, on siihen saatava kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus tai heidän on oltava edustettuina sopimuksessa. Kuolinpesän yhteishallintosopimus voidaan tehdä heti perittävän kuoltua, ja se voi olla määräajaksi tai toistaiseksi voimassa olevaksi tehty sopimus. Yhteishallintosopimus voidaan päättää joko irtisanomalla, raukeamisella tai tuomioistuimen antaman ratkaisun johdosta. (Kangas 2012, 368–369.)

4.1 Pesäselvittäjä ja pesäselvittäjän tehtävät

Jokainen kuolinpesän osakas voi itsenäisesti hakea kuolinpesälle pesäselvittäjää. Pesäselvittäjä on määrättävä pesälle, jos edes yksi kuolinpesän osakas niin haluaa. (Opuslex 2015.) Jos kuolinpesän osakkaat eivät yhteisymmärryksessä pysty tekemään pesäselvitystä, perintökaaren luvussa 19 on säädetty tarkat kriteerit pesäselvittäjän määrämiseksi. (Perintökaari 19:1.) Kun kuolinpesälle määrätään pesäselvittäjä, ainoastaan pesäselvittäjällä on oikeus edustaa virallisesti kuolinpesää. Pesäselvittäjän tehtäviin kuuluvat pesän omaisuuden haltuunotto ja sen hallinta sekä vainajan velkojen hoitaminen. (Norri 2010, 322.) Kuolinpesän osakas voidaan vain siinä tapauksessa asettaa pesäselvittäjäksi, jos muut osakkaat suostuvat siihen ja määrämiseen on jokin tietty syy. (Kangas 2013, 428.)

Pesäselvittäjän ensimmäinen tehtävä on vainajan jäämistöomaisuuden haltuunotto. Pesäselvittäjälle tulee luovuttaa kaikki jäämistöä koskevat asiakirjat, talletustodistukset, osakkeet, obligaatiot, kiinteistöä koskevat saanto- ja lainhuudatusasiakirjat ja velkakirjat. Pesäselvittäjällä on oikeus pyytää pankeilta selvitykset kaikista vainajan nimissä olevista tileistä ja talletuksista. (Kangas 2013, 429–430.)

Kuolinpesän omaisuuden saattaminen jakokuntoon on pesäselvittäjän tehtävä. Hänen tulee myös huolehtia perunkirjoituksen toimittamisesta, jos perukirjaa ei ole vielä toimitettu. Pesäselvittäjä vastaa kuolinpesän omaisuudesta siihen asti, että se saadaan jaettua kuolinpesän osakkaille. Myös vainajan velat kuuluvat näihin. Vainajan velkoja pesäselvittäjä saa maksaa vain, jos siitä ei aiheudu vahinkoa muille velkojille. Vainajan velat tulee aina maksaa kuolinpesän varoista. Pesä on saatettu jakokuntoon vasta sitten, kun kaikki velat on maksettu tai niihin tarvittavat varat on pantu erityiseen hoitoon. (Kangas 2013, 432.)

4.2 Kuolinpesän verotus

Verovuoden aikana kuolleen henkilön nimissä olevaa kuolinpesää verotetaan sekä vainajan että pesän saamista tuloista ja varoista. Tuloverotuksen kannalta katsotaan, että vainaja olisi kuollut vuoden viimeisenä päivänä. Tämän johdosta kuolinpesälle voidaan myöntää kaikki vähennykset, jotka vainajallekin olisi myönnetty. Huomioitavaa tässä on kuitenkin se, ettei kuolinpesän osakkaan veronalaisena tulona pidetä hänen saamaansa osuutta kuolinpesän tuloista. Vasta kuolinvuoden jälkeen kuolinpesää verotetaan itsenäisenä verovelvollisena. Itsenäisen verovelvollisuuden asema päättyy vasta silloin, kun kuolinpesä on lopullisesti jaettu. (Koponen 2013, 86.)

Perintö- ja lahjaverolain mukaan verohallinnon tulee toimittaa perintöverotus. Perukirja tulee toimittaa vainajan viimeisen kotipaikkakunnan verotoimistoon, koska verotus pohjautuu aina verohallinnon saamaan perukirjaan. Perukirjasta Verohallinto voi nähdä, minkälaisen omaisuuden pohjalta verotus laaditaan. (Lindholm 2013, 62.) Perintöveron määräämisen käsittelyaika voi vaihdella eri paikkakuntien välillä, mutta yleinen käsittelyaika on noin 6–12 kuukautta. Kuolinpesän osakkaat voivat tarvittaessa saada jopa lisäaikaa käsittelyyn, jos he päätyvät hakemaan jatkoaikaa perunkirjoituksen pitämisaikankohtaan. Verohallinto voi poikkeustilanteessa myöntää perunkirjoituksen toimittamisaikaan pidennystä, jos esimerkiksi perittävän jäämistö on laaja, kuolinpesän osakkaita on paljon ja heidän tavoittamisensa vie aikaa. (Koponen 2013, 208.)

Perintöosuudelle määrättävä perintövero laitetaan maksuun aina kahdessa erillisessä erässä, jos vero on vähintään 500 euroa. Ensimmäinen erä maksettavasta verosta tulee panna maksetukseen viimeistään sen kalenterikuukauden ensimmäisenä päivänä, joka alkaa lähinnä kolmen kuukauden kuluttua perintöverotuksen toimittamispäivää seuraavan kuukauden alusta lukien. Toinen erä on maksettava viimeistään sen kalenterikuukauden ensimmäisenä päivänä, joka alkaa

lähinnä viiden kuukauden kuluttua perintöverotuksen toimittamispäivää seuraavan kuukauden alusta lukien. Vero, joka on summaltaan alle 500 euroa, maksetaan aina yhdessä erässä. (Koponen 2013, 208.) Alla on esimerkki havainnollistamassa veron maksuun panoa.

Esimerkki:

15.02.2015 määrätyn perintöveron ensimmäinen eräpäivä on 01.06.2015 ja toinen eräpäivä on 01.08.2015. Mikäli eräpäivä sattuu olemaan pyhäpäivä tai lauantai, maksun voi maksaa seuraavana ensimmäisenä arkipäivänä.

Perintövero on jaettu kahteen erilliseen veroluokkaan: I veroluokkaan ja II veroluokkaan. Perijöiden ja testamentinsaajien veroluokitus määräytyy sen perusteella, minkälainen heidän suhteensa on perinnönjättäjään. I veroluokkaan kuuluvat lapset, ottolapset ja heidän rintaperillisensä, aviopuoliso, aviopuolison lapsi ja heidän rintaperillisensä, isä, äiti, isovanhemmat sekä avopuoliso, jos tällä on yhteinen lapsi perittävän kanssa tai jos tämä on ollut perittävän kanssa aiemmin avioliitossa. II veroluokkaan kuuluvat kaikki muut, kuten esimerkiksi sisarukset ja heidän jälkeläisensä, perittävän vanhempien sisarukset ja avopuoliso. (Veronmaksajain keskusliitto, 2014.)

TAULUKKO 1. Perintöveroasteikko, I veroluokka, perittävä kuollut 1.1.2015 tai sen jälkeen

Verotettavan osuuden arvo, €	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla, €	Vero alarajan ylimenevästä osasta, %
20 000– 40 000	100	8
40 000– 60 000	1 700	11
60 000– 200 000	3 900	14
200 000– 1 000 000	23 500	17
1 000 000–	159 500	20

(Verohallinto, 2015.)

TAULUKKO 2. Perintöveroasteikko, II veroluokka, perittävä kuollut
1.1.2015 tai sen jälkeen

Verotettavan osuuden arvo, €	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla, €	Vero alarajan ylimenevästä osasta, %
20 000–40 000	100	21
40 000–60 000	4 300	27
60 000–1 000 000	9 700	33
1 000 000–	319 900	36

(Verohallinto, 2015.)

4.3

4.4 Perukirja

Suomessa vakinaisesti asuvan henkilön kuoleman jälkeen on tehtävä perunkirjoitus, eikä tässä tunneta poikkeuksia. Perunkirjoituksella sanotaan olevan kaksi päätehtävää: se antaa kuvan kuolinpesän varoista ja veloista vainajan kuolinhetkellä sekä muodostaa perintöverotuksen perustan. Perukirja auttaa kuolinpesän osakkaita arvioimaan pesän velkavastuukyvyn, ja samalla jaettava omaisuus voidaan yksilöidä perunkirjoituksen avulla. Jos kuolinpesän osakkaat laiminlyövät perunkirjoituksen, se voi aiheuttaa kuolinpesän osakkaille velkavastuun. (Lindholm 2013, 22.)

Jonkun kuolinpesän osakkaan on oltava vastuussa perunkirjoituksen toimittamisesta. Sen kuolinpesän osakkaan, jolla on vastuu perunkirjoituksen toimittamisesta, on valittava kaksi uskottua miestä, joiden toimesta perukirja laaditaan. Samalla osakkaan on määrättävä myös perunkirjoituksen aika ja paikka. Uskotuilta miehiltä vaaditaan täysikäisyyttä, eikä muita erityisiä pätevyysvaatimuksia ole. Uskottuna miehenä ei voi olla kuitenkaan sellainen henkilö, joka on määrätty edunvalvontaan taloudellisten asioiden hoitamista varten. (Lindholm 2013, 22– 23.)

Vastuu perunkirjoituksen toimittamisesta määräytyy seuraavassa järjestyksessä:

1. *Leski*
 2. *Vainajan lapsi*
 3. *Vainajan lähin sukulainen*
 4. *Vainajan holhooja*
 5. *Henkilö, joka saa testamentin nojalla vainajan omaisuuden tai murtolukuna määrätyn osuuden siitä*
 6. *Kuolinpesään määrätty pesänselvittäjä*
 7. *Vainajantestamentissa mainittu testamentin toimeenpanija*
 8. *Toimitsija (jos osakkaita ei ole, heitä ei löydetä tai kukaan kuolinpesän osakkaista ei ole ottanut pesää hallintaansa, haltuunottajan on ilmoitettava kuolemantapauksesta vainajan viimeisen asuinpaikan oikeudelle ja oikeus määrää toimitsijan huolehtimaan pesästä)*
 9. *Naapuri tai muu vainajan läheinen, jolla omaisuus on hoidettavana*
 10. *Poliisi*
 11. *Sosiaalilautakunta*
- (Norri 2010, 329-330.)*

Perukirjan tekemistä ei saa missään olosuhteissa laiminlyödä. Myös varattomasta kuolinpesästä on tehtävä perukirja. Käytännön kannalta perukirjaksi riittää varattomasta kuolinpesästä esimerkiksi yksilöity ilmoitus, jossa todetaan, että ”vainajalta ei tietävästi jäänyt omaisuutta tai velkaa”. Myös varattoman vainajan kuolinpesän perukirjaan on liitettävä tarvittavat asiakirjat, kuten sukuselvitys. (Lindholm 2013, 24.)

Kaikkien kuolinpesän osakkaiden tulee olla paikalla perunkirjoitustilaisuudessa. Kutsu perunkirjoitustilaisuuteen hoidetaan tavallisesti kirjeitse, sähköpostilla tai saantitodistuksella varustetulla kirjatulla kirjeellä. Perunkirjoitus on pystyttävä saattamaan loppuun kolmessa kuukaudessa kuoleman jälkeen. (Lindholm 2013, 24.)

Perukirjaan on merkittävä alkutiedot, joihin lukeutuvat toimitusaika, toimituspaikka ja tiedot uskotuista miehistä. Vainajaa koskevista tiedoista tulee käydä ilmi perittävän täydellinen nimi, ammatti, henkilötunnus, kuolinaika ja kotipaikka. Oikeudenomistajia koskevia, pakollisia tietoja ovat kuolinpesän osakkaitten eli perillisten, yleistestamentin saajan ja eloonjääneen aviopuolison nimet, ammatit, henkilötunnukset ja kotipaikka. Perukirjaan tulee merkitä myös läsnäolijoiden luettelo ja tieto kutsun lähettämistavasta, josta ilmenee, ovatko läsnäolijat olleet paikalla perunkirjoituksessa henkilökohtaisesti. Lisäksi perukirjaan on liitettävä testamentti ja avioehto, joka osoittaa, onko perittävä tehnyt testamentin tai avioehdon. Muita tarvittavia asiakirjoja voivat olla esimerkiksi ensin kuolleen puolison perukirja. Perukirjaan tulee lisäksi merkitä seuraavat tiedot:

- *Omaisuus, josta ilmenee kuolinpesän varat ja velat sekä millaisia ne olivat vainajan kuolinhetkellä.*
- *Pesän velat ja vähennykset, kuten esimerkiksi hautauskulut ja hautakivi.*
- *Ennakkoperintö ja muut lahjat, jotka perinnönjättäjä on antanut perillisille.*
- *Lesken suoja. Jos leski on varakkaampi puoliso, hänen ei tarvitse elinaikanaan luopua omasta omaisuudestaan.*
- *Perinnöstä luopuminen, jolla perillinen voi ilmaista haluavansa luopua hänelle muutoin tulevasta perinnöstä.*

Perukirjan loppuosaan on merkittävä, kenen hallussa kuolinpesä on ja kuka pesänhoitajana ottaa vastaan perintöveroa koskevia tiedotuksia ja ilmoituksia. Lisäksi perukirjaan merkitty kuolinpesän osakasluettelo on vahvistettava viranomaisilta saadun vahvistuksen mukaan. Jos kaikkia pesän varoja ja velkoja ei ole merkitty perukirjaan, tarvitaan täydennysperukirja. Perukirja tulee toimittaa holhousviranomaisille, jos

kuolinpesän osakkaaksi tulee alle 18-vuotias henkilö tai edunvalvonnan alaisuudessa oleva täysi-ikäinen. (Lindholm 2013, 47.)

4.5 Kuolinpesän velka

Vainajan kuolema ei koskaan lakkauta hänen voimassa olevia velkasuhteitaan. Velallisen velkavastuu säilyy edelleen kuoleman jälkeen, ja velkojan oikeus saada saatavilleen suoritus velallisen kuoleman jälkeen säilyy ennallaan. Vainajan velkoja voi tiedustella vainajan pankista perunkirjoitusta varten. (Aarnio & Kangas 2010, 361.) Perintökaaren luvussa 21 on määritelty selvästi, että vainajan velat siirtyvät kuolinpesän maksettavaksi vainajan kuoleman jälkeen. Kuolinpesän varoista suoritetaan siis kaikki pesän ja vainajan jäljelle jääneet velat. (Perintökaari 21 1§.) Perintökaari edellyttää, että ennen muita velkoja maksetaan aina vainajan pesänselvitysvelat. (Perintökaari 21 1§.) Pesänselvitysvelat voivat pitää sisällään esimerkiksi kohtuulliset hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä tulleet tarpeelliset kustannukset. (Perintökaari 18 5§.)

Kuolinpesän varoja käytetään aina ensisijaisesti pesän ja vainajan velkojen maksuun ja tämän jälkeen vasta muihin velkoihin. Vainajan veloiksi luetaan ne velat, jotka perittävä on tehnyt hänen vielä eläessään. Muita kuolinpesän velkoja ovat esimerkiksi kuolinpesän harjoittamaan liiketoimintaan liittyvät velat. Muut velat maksetaan vasta sitten, kun pesänselvitysvelat ja vainajan velat on maksettu kuolinpesän varoista. (Kangas 2012, 397.)

4.6 Ylivelkainen kuolinpesä

Kuolinpesän katsotaan olevan ylivelkainen kuolinpesä, jos pesän sisällä olevat varat eivät riitä pesän kaikkien velkojen maksamiseen. Kuolinpesän osakas ei vastaa vainajan velan maksamisesta, vaan vastaajana on perittävän kuolinpesässä oleva omaisuus. Velka ei voi koskaan periä

kuolinpesän osakkaille, eikä osakas joudu näin ollen vastuuseen vainajan eläessä tekemästään velasta. (Koponen 2013, 168.)

Velkoja tai kuolinpesän osakas voivat niin halutessaan hakea pesänselvittäjän määrämistä tai jopa kuolinpesän konkurssiin hakemista. Osakkaan hakemuksella kuolinpesä voidaan asettaa konkurssiin ainoastaan silloin, jos se on pesän laajuuden tai jonkun muun erityisyyden vuoksi tarpeenmukaista. Jos kuolinpesän varat riittävät ainoastaan hautaus- ja perunkirjoituskuluihin, pesäosakkaalle ei yleensä siirry vastuuta vainajan veloista. (Koponen 2013, 168.)

4.7 Osakkaan vastuu kuolinpesän velasta

Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu on mahdollinen, jos perunkirjoitusvelvollinen osakas on laiminlyönyt perunkirjoituksen toimittamisen tai on tahallaan antanut perunkirjoituksessa väärän tiedon tai salannut jotakin. Velkavastuu voi syntyä myös, jos osakas toimii kuolinpesän nimissä, koska pesän nimissä tehdystä velasta vastaavat pääsäännön mukaan ainoastaan ne osakkaat, jotka velan ovat tehneet. (Koponen 2013, 169.) Perintökaari 21 määrittelee ne poikkeustapaukset, jolloin kuolinpesän osakas voi joutua henkilökohtaiseen velkavastuuseen kuolinpesän veloista. Kuolinpesän osakas joutuu vastuuseen kuolinpesän veloista siinä tapauksessa, jos ositus tai perinnönjako on suoritettu ennen kuin pesän velat on maksettu. (Perintökaari 21.)

Perunkirjoitusvelvollinen kuolinpesän osakas voi joutua henkilökohtaiseen velkavastuuseen vainajan veloista, jos hän jättää tai laiminlyö perunkirjoituksen toimittamisen vaaditussa määräajassa. Rinnastettavissa oleva velkavastuu syntyy myös silloin, jos osakas antaa perunkirjoituksessa vääräksi tiedetyn tiedon tai jättää ilmoittamatta jonkin tietämänsä asian. (Kangas 2012, 397.) Perintökaaren luvun 21 mukaan tätä ei kuitenkaan voida soveltaa osakkaaseen, joka on edunvalvonnan alainen. (Perintökaari 21.)

5 KUOLINPESÄN PANKKIASIOINTI

Perittävän kuoltua tieto asiakkaan kuolemasta tulee automaattisesti Väestörekisterikeskuksen kautta pankille. Tiedon välittyminen asiakkaan kuolemasta Väestörekisterikeskuksen kautta voi viivästyä, minkä vuoksi omaisten tulisi välittää tieto vainajasta mahdollisimman pian kuoleman jälkeen pankkiin. Kuoleman tapauksesta ilmoittaessa pankille on hyvä toimittaa kirjallinen kuolintodistus tai virkatodistus, josta ilmenee vainajan kuolinpäivä. (Handelsbanken 2015.) Kun pankki saa tiedon vainajasta, yleisenä käytäntönä on, että pankki lopettaa kaikki tilien käyttö-oikeudet ja tiliin liitetyt kortit. Pankki voi kuitenkin jättää käyttö-oikeudet ja kortit voimaan, jos kaikki pesän osakkaat hyväksyvät sen. (Koponen 2013, 81.)

Vainajan eli pankin asiakkaan kuollessa tilalle syntyy vainajan nimellä oleva kuolinpesä, jonka tilinomistajia ovat kaikki kuolinpesän osakkaat yhdessä. Kuolinpesälle siirtyy automaattisesti kaikki vainajan eläessä tekemät sopimukset. Tehdyt sopimukset sitovat kuolinpesää. (Handelsbanken 2015.) Pankki ei kuitenkaan saa luovuttaa minkäänlaisia tietoja kuolinpesän osakkaalle, ennen kuin pankki on saanut virallisen selvityksen asiakkaansa kuolemasta. (Finanssialan keskusliitto 2015.) Jos pankki menettelee toisin, pankki joutuu korvaamaan kuolinpesän osakkaille aiheuttamansa vahingon virheellisestä menettelystä. (Koponen 2013, 81.) Kuolinpesän osakkaat saadaan selville vainajan katkeamattoman virkatodistuksen avulla ja kuolinpesän pankkiasiointia varten pankki tarvitsee seuraavat asiakirjat:

- *testamentti*
- *testamentin tiedoksisaanto- ja hyväksymisilmoitus tai lainvoimaisuustodistus*
- *avioehtosopimus*
- *pesän osakkaiden virkatodistukset*
- *edesmenneen puolison perukirja liitteineen*

- *edesmenneen puolison kuoleman jälkeen tehty ositus ja jakokirja*
- *perinnöstä luopumisilmoitus ja perinnöstä luopuneen henkilön katkeamaton virkatodistusketju 15 vuoden iästä alkaen*

(Handelsbanken 2015.)

5.1 Pankkiasiointi ennen perunkirjoitusta

Ennen perunkirjoitusta vainajan tililtä saa nostaa rahaa vain hautajaisista, perunkirjoituksesta sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä johtuviin kustannuksiin. Muihin tarkoituksiin rahojen nosto on sallittu vasta perunkirjoituksen jälkeen. Varojen nostaminen on mahdollista ainoastaan kirjallista laskua vastaan, joka on esitettävä pankkitoimihenkilölle laskua maksettaessa. Poikkeustapauksissa pankki voi sallia varojen noston ennen perunkirjoitusta. Tässä tilanteessa pankille on pystyttävä näyttämään vainajan katkeamaton sukuselvitys. Sukuselvityksen lisäksi mukana on oltava myös ilmoitus, jossa kaikki pesän osakkaat allekirjoituksellaan hyväksyvät, että varoja saa nostaa vainajan tililtä ja ettei vainaja ole jättänyt testamenttia eikä antanut lahjanlupausta. Jos kysymyksessä on jokin alla mainituista toimenpiteistä, johon yksikin kuolinpesän osakas on oikeutettu, pankki hyväksyy todistukseksi virkatodistuksen, jolla voidaan todistaa sukulaissuhde vainajaan. (Koponen 2013, 83.)

Kuolinpesän osakkailla (jokaisella erikseen) on oikeus virkatodistusta vastaan:

- *saada saldotiedot vainajan varoista ja vastuista kuolinpäivältä perunkirjoitusta varten ja luetteloita vainajan tallelokeron sisällön yhdessä pankin kahden toimihenkilön kanssa,*
- *maksaa kaikki vainajan hautajaisiin tai välittömästi kuolintapauksen liittyvät laskut vainajan tililtä,*

- *maksaa vainajan sähkö-, puhelin-, yhtiövastike- tai vastaavia laskuja,*
- *saada muutenkin tietoa vainajan pankkiasioiden kuolinpäivän tilanteesta ja sen jälkeen.*

(Handelsbanken 2015, Koponen 2013, 83.)

5.2 Pankkiasiointi perunkirjoituksen jälkeen

Perunkirjoituksen jälkeen vainajan tilillä olevien varojen nostamiseen tarvitaan kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus. Kaikkien kuolinpesän osakkaiden on joko mentävä yhdessä pankkiin nostamaan vainajan varoja tai annettava jollekin kuolinpesän osakkaalle valtakirja varojen nostoa varten. Pankki tarkistaa aina varojen noston yhteydessä, että tarvittavat asiakirjat sukuselvityksestä ja perukirjasta löytyvät, ennen kuin varojen nostaminen onnistuu. Sukuselvityksellä tarkoitetaan vainajan katkeamatonta sarjaa virkatodistuksia 15 ikävuodesta lähtien vainajan kuolemaan saakka. (Koponen 2013, 84.) Perukirjassa luetteloidaan kuolinpesän kaikki osakkaat ja vainajan sekä mahdollisen lesken varat ja velat. Pankin on tarkastettava kaikki asiakirjat, jotta kuolinpesän varoja nostaa ainoastaan siihen oikeutettu henkilö. (Handelsbanken 2015.)

Jokaisen kuolinpesän osakkaan suostumus vaaditaan, kun:

- *nostetaan käteistä tai varoja vainajan tililtä,*
- *tyhjennetään vainajan tallelokero tai säilytys,*
- *myydään vainajan arvopapereita,*
- *halutaan tietoja vainajan elinaikaisista pankkiasioista,*
- *maksetaan vainajan tililtä muita kuin selvästi vainajalle tai kuolinpesälle kuuluvia laskuja ,*
- *lopetetaan kuolinpesän tilit.*

(Handelsbanken 2015, Koponen 2013, 84.)

5.3 Vainajan ja lesken yhteiset tilit

Lesken henkilökohtaisten tilien ei katsota kuuluvan varsinaisen perittävän kuolinpesän varallisuuteen. Tämän seurauksena leskellä on oikeus määrätä täysin itsenäisesti omasta omaisuudestaan vainajan kuoleman jälkeenkin. Lesken henkilökohtaiseksi omaisuudeksi voidaan katsoa esimerkiksi henkilökohtainen pankkitili ja säilytykset. (Koponen 2013, 82.)

Vainajan ja lesken yhteinen tili voi kuulua kuolinpesään. Yhteinen tili on aina joko Tai-tili tai Ja-tili. Tai-tilillä tarkoitetaan tiliä, joka oli vainajan ja lesken yhteiskäytössä oleva tili. Tai-tili antaa tilinomistajille oikeuden käyttää tiliä erikseen ilman muiden tilinomistajien lupaa. Tai-tiliä ei voi yksittäinen ihminen tilinomistajana lopettaa eikä antaa tilinkäyttöoikeutta kellekään kolmannelle osapuolelle. Vainajan kuoleman jälkeen Tai-tilin käyttöoikeus pysyy leskellä, sillä hän on tilin toinen omistaja kuoleman jälkeen. Vainajan kuoleman jälkeen Tai-tilin käytössä voi esiintyä ongelmia, koska pankit usein sulkevat tilin automaattisesti ja pankki voi vaatia valtakirjaa varojen nostoon muilta kuolinpesän osakkailta.

Ja-tilin käyttö tapahtuu ainoastaan yhdessä. Toinen vaihtoehto on, että kaikki tilinomistajat yksilöivät valtakirjan tietyistä tilinomistajista. Jos vainajalla ja leskellä on ollut yhteinen Ja-pankkitili, kuolinpesän osakkaat voivat valtuuttaa yhden henkilön hoitamaan pankkitilin asioita. Ja-tilillä olevat varat katsotaan olevan puoliomistuksessa, jos muutoin asiaa ei pystytä todistamaan. (Koponen 2013, 83.)

6 KUOLINPESÄN PANKKIASIOINNIN HAASTEET JA TUTKIMUSTULOKSET

Haastattelututkimuksen avulla haluttiin saada selville, minkälaisia haasteita kuolinpesän osakkaat kohtaavat asioidessaan pankissa kuolinpesään liittyvissä asioissa. Haastattelututkimukseen osallistui kaksi kuolinpesän osakasta, jotka ovat olleet osallisena kuolinpesän pankkiasioinnissa, sekä lisäksi kaksi pankkitoimihenkilöä, joiden työtehtäviin kuuluu oleellisesti kuolinpesien pankkiasioiden hoitaminen.

6.1 Haastattelututkimuksen menetelmät

Haastattelututkimuksessa käytettiin menetelmänä teemahaastattelua, jonka sanotaan sijoittuvan lomakehaastattelun ja ja avoimen haastattelun välille. Teemahaastattelua voidaan kutsua myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi, jossa haastateltaville esitetään lähes samanlaiset kysymykset. Puolistrukturoitua haastattelua voidaan kutsua teemahaastatteluksi, jos haastattelussa esitetään tarkkoja kysymyksiä ennalta laadituista teemoista, mutta kysymykset kuitenkin poikkeavat vähän haastateltavien välillä. Teemahaastattelussa halutaan saada tietoa henkilöiden omista kokemuksista tutkitun aiheen kannalta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Näissä haastatteluissa pääteemana ovat kuolinpesän pankkiasioinnin haasteet.

Tässä tutkimuksessa haastateltiin pankin hallinnollisia asioita hoitavaa pankkitoimihenkilöä, jonka toimenkuvaan kuuluu oleellisesti myös kuolinpesän asioiden hoitaminen. Toinen haastateltava oli pankin sijoitusneuvoja, jonka toimenkuvaan kuului aktiivisesti kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen. Haastatteluihin osallistui lisäksi kaksi kuolinpesän osakasta: toinen lesken asemassa oleva ja toinen isän kuolinpesän osakkaan asemassa oleva henkilö.

Haastattelumenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu haastattelu, koska sen avulla saatiin muotoiltua parhaiten teemaan sopivat kysymykset. Haastattelutilanteessa haastattelu eteni ennalta laadittujen kysymysten

pohjalta ja haastattelija tarkensi kysymyksiä haastateltaville, jos he eivät olleet täysin ymmärtäneet kysymyksen sisältöä. Haastateltavat saivat kertoa avoimesti omista kokemuksistaan. He kertoivat myös esimerkkejä haastattelukysymysten eri aiheista.

6.2 Haastattelututkimuksen toteutus

Puolistrukturoidut haastattelut eli teemahaastattelut toteutettiin keväällä 2015. Tammikuussa 2015 pankkitoimihenkilöiltä tiedusteltiin, haluavatko he osallistua haastatteluun kevään 2015 aikana. Huhtikuussa 2015 haastatteluun suostuneiden pankkitoimihenkilöiden kanssa sovittiin haastatteluajat huhtikun puoleen väliin. Kuolinpesän osakkaiden haastateltavien henkilöiden valinta tehtiin vasta viimeiseksi huhtikuun alussa, koska haastateltavien osakkaiden löytäminen oli hankalaa aiheen arkuuden vuoksi. Kysymykset lähetettiin haastateltaville noin kaksi päivää aiemmin, jotta haastateltavat pystyivät valmistautumaan haastatteluun etukäteen. Haastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella, ja tutkija litteroi haastattelun tulokset analysointia varten. Pankkitoimihenkilöt haastateltiin toimihenkilöiden pyynnöstä samanaikaisesti. Haastattelut olivat yksilöllisiä, ja ne kestivät viidestätoista minuutista puoleen tuntiin.

Haastattelukysymyksiä käsitteet olivat haastateltaville ennestään tuttuja. Haastattelutilanteessa käsitteitä ei tarvinnut avata, koska haastateltavat olivat saaneet tutustua kysymyksiin ja käsitteisiin etukäteen. Myös haastateltavalle leskelle ja osakkaalle käsitteet olivat tuttuja, koska he olivat joutuneet hoitamaan kuolinpesään liittyviä asioita. Kaikkien haastateltavien kanssa haastattelu eteni valmiiksi laaditun haastattelurungon mukaisesti. Haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti, ja tutkija sai kattavat tiedot tutkittavasta aiheesta haastateltavien kertomien mielipiteiden ja esimerkkitalanteiden avulla. Tutkimuksessa esille tulleet vastaukset raportoidaan yhteenveto-osiossa tavalla, jossa haastatteluun osallistuvia henkilöitä ei voida tunnistaa.

6.3 Tutkimustulokset

Tutkimustuloksia käsitellään tarkemmin kahdesta eri näkökulmasta eli sekä kuolinpesän osakkaan että pankkitoimihenkilöiden näkökulmasta. Molemmissa tutkimuksen teemana olivat kuolinpesän pankkiasioinnin haasteet, jonka avulla tutkimuskysymyksiin haluttiin saada ajankohtaista ja paikkansapitävää tietoa. Tutkimuksesta saatujen tietojen avulla voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Käytettyjen sitaattien perään on merkitty lähdeviite, jonka avulla lukija saa tiedon haastatellun henkilön asemasta.

6.3.1 Kuolinpesän osakas, leski ja pankkitoimihenkilöt

Empiirisen osan tutkimukseen haastateltiin kahta kuolinpesän osakasta. Ensimmäinen oli ollut kuolinpesän osakkaana lesken ja toinen isän kuolinpesän osakkaan asemassa. Molemmille kuolinpesän osakkaille tilanne oli tullut eteen yllättäen, ja surun keskellä kuolinpesän hankalien pankkiasioiden hoitaminen aiheutti ongelmia. Tutkimusta varten haluttiin saada myös pankin toimihenkilöiden näkökulma, minkä vuoksi kahta pankin toimihenkilöä haastateltiin tutkimusta varten. Molemmilla pankkitoimihenkilöillä on takanaan 30-vuotinen ura pankissa, ja he hoitavat kuolinpesän pankkiasioita muun työnsä ohella. Haastatelluilla pankkitoimihenkilöillä on siis 30-vuotinen työkokemus myös kuolinpesän asioiden hoitamisesta, minkä vuoksi pankkitoimihenkilöiltä saadut vastaukset auttavat tutkimusongelman ratkaisemisessa.

Tutkimuksessa kysyttiin, minkä vuoksi kuolinpesän pankkiasiointi on usein haasteellisesta kuolinpesän osakkaalle. Lesken näkökulmasta asian teki haasteelliseksi läheisen ihmisen äkillinen poismeno huolimatta siitä, onko poismeno ollut luonnollinen kuolema tai onko läheinen esimerkiksi kärsinyt vaikeasta sairaudesta jo pidemmän aikaa ennen kuolemaansa. Vainajan kuoleman jälkeen lesken on aloitettava hoitamaan käytännön asioita, kuten vainajan hautajaisjärjestelyjä ja läheisille lähetettäviä suruviestejä. Pankkiasioinnin haasteellisuutta lisää lesken mukaan myös se, että kuolemantapaus on perheenjäsenille usein niin fyysisesti kuin

henkisestikin niin raskas prosessi, että päivittäiset tehtävät voivat tuntua hetken aikaa vaikeasti saavutettavilta. Haastateltavalla leskellä oli vainajan kuollessa myös alle kouluikäisiä lapsia, joiden hoitoa leski ei voinut laiminlyödä oman surunsa vuoksi. Päivittäisen elämän ylläpidon ja surun keskellä leski toivoi, että pankkiasiointi hoituisi sujuvasti, kun kyseessä on puolison kuolema ja lapset ovat alle kouluikäisiä. Aiemmin vainajan vielä eläessä leski oli hoitanut kaikki perheen taloudelliset asiat. Kuoleman jälkeen leski tarvitsee pankkiasioinnin sujumiseksi luvan hoitaa normaaleja arkiasioita.

Elämän kriisitilanteessa lesken on hoidettava perheenjäsenet ja lapset, hautajaisjärjestelyt, suruviestin välittäminen läheisille, työyhteisöön ja ystäville ilmoittaminen sekä pitää myös hoitaa kaikki taloudelliset asiat ja erilaisten tilausten ja jäsenyyksien peruutukset sekä tietysti vakuutusten hakeminen. (Leski)

Pankkiasioinnin haasteellisuutta voi lisätä pankkitoimihenkilön kokemattomuus surevan asiakkaan kohtaamisessa. Jos pankkitoimihenkilöllä ei ole kokemusta kuolinpesän pankkiasioiden hoitamisesta asiakkaan näkökulmasta, hän ei välttämättä ymmärrä suruun liittyviä stressireaktioita. Surevalla asiakkaalla voi olla esimerkiksi vaikeuksia käsittää lukemaansa, eikä asiakas tällöin täysin ymmärrä, mitä hänen tulee tehdä ja selvittää kuolinpesän pankkiasioiden hoitoa varten. Kuolinpesän osakkaan rooliin on vaikea usein samaistua. Lesken mielestä sureva voi kokea loukkaavana normaalitkin kysymykset vainajan tileistä ja asiakkuuksista pankissa. Tämä voi näkyä asiakkaan näkökulmasta haasteena pankkiasioinnissa.

Surevana leskenä koin varmasti pankkityöhön normaalisti liittyvät normaalit kysymykset ja kiireen tunnun loukkaavana(Leski)

Kuolinpesän osakkaan näkemyksen mukaan pankkiasioinnin haasteellisuutta lisää myös se, että pankkiasiointiin liittyy useita erilaisia

asiakirjoja, osakkaita sekä erilaisia sopimuksia asioiden hoidosta. Osakkaan näkemyksen mukaan pankki vaatii moninkertaiset varmistukset ja valtuutukset jopa tyhjän tilin lopetukseen, jotta vainajan nimellä olevan kuolinpesän asioita voidaan hoitaa. Hänen mukaansa asioinnin haasteellisuutta lisää omien tunnetilojen lisäksi asiakirjojen tilaaminen ja niiden selvittäminen. Osakkaasta haastavaa on myös muistaa, mitä kaikkea on oltava mukana pankkiasiointia varten.

Pankkivirkailijat käsittelevät kuolinpesän asioita varmasti ohjeistuksen mukaisesti, ja nykyisin usein joutuu varaamaan ajan asioiden hoitamiselle tai kysyä infotiskiltä henkilökohtaisia asioita, jotka muut asiakkaat usein kuulevat. (Kuolinpesän osakas)

Pankkitoimihenkilöltä kysyttäessä haasteellisuutta lisää heidän näkökulmastaan se, että he hoitavat kuolinpesän asioita vain noin kerran kuukaudessa. Näin ollen pankkitoimihenkilöt eivät saa oikeanlaista rutiinia kuolinpesän asioiden hoitamiseen, koska jokainen kuolinpesä on usein vielä lisäksi omanlaisensa kokonaisuus. Asiakkaan suru tuli myös vahvasti esille pankkitoimihenkilöiden vastauksissa. Pankkitoimihenkilöt painottivat sitä, että he käsittelevät välillä voi todella liikuttavia tilanteita, koska kuollut vainaja on yleensä työntekijällekkin jollakin tavalla tuttu. Asiakkaat haluavat usein puhua surustaan, joten oikeanlainen asioiden hoitaminen voi olla vaikeaa.

Haasteelliseksi tekee myös se, että loppujen lopuks niitä tulee aika harvoin, eikä niihin ei tuu sellasta rutiinia lainkaan, ja se on aina niin uusi tilanne ja aina pitää koota itsensä ja miettiä kaikki asiat päässä alusta. (Pankkitoimihenkilöt)

Kuolinpesän osakkaita pyydettiin kertomaan haasteista, joita he kohtasivat pankin kanssa asioidessaan. Lesken näkökulmasta suurimmat haasteet olivat yhteisten tilien käyttöoikeudet, yhteiset velat ja osakekirjan saaminen. Yhteisten tilien lopetus toi haasteita, koska pankki lopetti lesken käyttöoikeuden tileihin vainajan kuoleman jälkeen, vaikka tili oli ollut

yhteisessä käytössä siihen asti, kun vainaja oli kuollut. Leski tarvitsi myös useita vuosia myöhemmin lapsilleen pankilta edunvalvojan sijaiset "erityistakausta" varten, mistä aiheutui turhia maksuja leskelle kaikkien selviteltävien papereiden lisäksi.

Yhteisten tilien käyttöoikeudet, yhteiset velat, osakekirjan saaminen, jakamattoman aikaisemman kuolinpesän tietojen löytyminen ja tilin lakkauttaminen. (Leski)

Kuolinpesän osakkaan näkökulmasta haasteita olivat erilaiset valtuutukset ja valtakirjat tilien käytöstä sekä lopetuksesta. Hankalan tilanteesta teki vielä myös se, että kaikki kuolinpesän osakkaat asuivat eri paikkakunnilla ja jokaisen kuolinpesän osakkaan alkuperäinen allekirjoitus oli ainoa, jonka pankki voi ohjeidensa mukaan hyväksyä. Tämä toi osakkaalle lisähaasteita, koska hänen tarvitsi saada kaikilta sisaruksiltaan vahvistettu valtakirja, jotta tilien lopetusta ja käyttöä voitiin viedä eteenpäin.

Haasteita kuolinpesän pankkiasiointiin luovat erilaiset valtuutukset, valtakirjat tilien käyttöön, lopetukseen. Tämä etenkin siksi, että meidän tilanteessamme kuolinpesän osakkaat asuvat muualla ja tarvitaan alkuperäiset allekirjoitukset. (Kuolinpesän osakas)

Pankkitoimihenkilöiltä kysyttiin, miten kuolinpesän pankkiasiointi etenee pankissa, kun kuolinpesän osakas tulee pankkiin hoitamaan kuolinpesän asioita. Pankkitoimihenkilöt kertoivat asiassa olevan kaksi tapaa. Tavoista toinen on se, että pankki saa tiedon asiakkaan kuolemasta joko suoraan Väestörekisterikeskuksen kautta, vaikkakin tieto kuolemasta voi tulla hieman viiveellä. Jos tieto tulee sähköisesti väestörekisterin kautta, pankin toimihenkilöt kirjaavat kaikki vainajan nimellä olevat tilit kuolinpesän tileiksi ja käyttöoikeudet lopetetaan. Toinen tapa on se, että kuolinpesän osakas tulee itse suoraan pankkiin kertomaan asiakkaan kuolemasta, ennen kuin Väestörekisterikeskuksesta tieto kulkeutuu pankkiin.

Pankkitoimihenkilöiden mukaan kuolinpesän osakkailla ei ole usein pankkiin tullessaan minkäänlaisia asiakirjoja mukanaan.

Yleensä kun ne tulevat ensimmäisen kerran pankkiin kertomaan, että nyt on omainen kuollut, heillä ei ole mitään yleensä mukana mitään esimerkiksi papereita eikä muuta. He tulevat vaan informoimaan ja kertomaan ja kyselemään neuvoja. (Pankkitoimihenkilöt)

Haastateltavia pyydettiin seuraavaksi kertomaan, minkä asian he kokivat kaikista haasteellisimmaksi kuolinpesän asioinnissa pankissa. Lesken näkökulmasta haasteellisinta oli tehdä myöhemmin päätöksiä, joissa hän itse leskenä ja jakamaton kuolinpesä (alaikäisten lasten takia) olivat osakkaina. Suurimman haasteen aiheuttivat viranomaiset, koska maistraatti edellytti tietoja edunvalvonnasta, johon alaikäisten lasten varallisuus vuosittilyksineen kuului. Lesken oli huomioitava kaikissa tilanteissa alaikäiset lapsensa kuolinpesän asioita hoitaessaan. Esimerkkinä oli esimerkiksi lahjaveron huomioiminen lainan poismaksussa lasten puolesta. Tällaisessa tilanteessa pankki ei osannut millään tavalla antaa ohjeistusta eikä pyrkinyt selvittämään niitä.

Pankin työntekijät eivät osanneet antaa eikä selvittäneet ohjeistusta lainan pois maksun suhteen lasten puolesta. Joudun itse selvittämään, miten lahjavero tulee huomioida, koska viranomaistahot ovat tarkkoja ja lapset olivat alaikäisiä kuolinpesän osakkaita edunvalvonnan alla. (Leski)

Kuolinpesän osakkaan näkökulmasta kaikista haastavinta olivat tilien lopetukset ja varojen jakaminen kuolinpesän osakkaiden kesken. Tilien lopettamiseksi haastateltavalla osakkaalla täytyi olla kaikkien kuolinpesän osakkaiden allekirjoitukset. Haasteita aiheutti se, että osakkaat asuivat kaikki eri paikkakunnilla. Kaikkien osakkaiden samanaikaisen pankkiasioinnin järjestäminen tuotti hankaluuksia.

Tilien lopettaminen oli hankalaa niin kuin myös varojen jakaminen kaikkien osakkaiden kesken. (Kuolinpesän osakas)

Pankkitoimihenkilöiltä kysyttiin haastattelussa, kuinka tarkasti ja mitä asioita kuolinpesän osakkaan kanssa käydään läpi ja mitä heidän tulee osakkaina ottaa huomioon kuolinpesän asioita hoitaessa.

Pankkitoimihenkilöt kertoivat, että ensimmäisellä kerralla osakkaiden kanssa käydään todella perusteellisesti läpi kuolinpesän pankkiasioinnin kannalta oleellisemmat asiat. Osakkaille tulee kertoa, että vainajan tileihin käyttöoikeudet poistetaan, verkkopankin tunnukset suljetaan väärinkäytösten poissulkemiseksi ja kaikki kortit lakkaavat toimimasta.

Pankkitoimihenkilöt kertoivat joutuvansa käymään tarkasti läpi, mitä virkatodistuksia osakkailla on oltava, jotta asiointi sujuisi lain edellyttämällä tavalla. He sanoivat kertovansa osakkaalle myös, minkälaisissa tilanteissa vainajan tililtä on mahdollista nostaa rahaa ja maksaa vainajan kuolemaan liittyviä maksuja.

Kyllä ne käydään aika perusteellisesti läpi jo senkin takia, että siinä on niin monta asiaa mitä täytyy huomioida niin että se joka alkaa niitä hoitaa niin hänellä olisi mahdollisimman selkeä kuva, mitä hän voi pankissa tehdä ja mitä hän ei voi tehdä ja se on aikamoinen se paperimäärä, mikä me pankkiin tarvitaan. (Pankkivirkailijat)

Pankkivirkailijat kertoivat myös, että kuolinpesän osakkaat haluavat useimmiten tulla henkilökohtaisesti käymään pankissa, jotta heidän on helpompi ymmärtää pankkiasioita ja oikeat valtakirjat saadaan heti toimitettua pankkiin.

Leskeltä kysyttiin, miten pankkiasiointi sujui hänen mielestään pankissa. Leski kertoi, että kuolinpesän asioiden hoitaminen alkoi hautajaisjärjestelyillä, kun hän hankki kuolin- ja virkatodistuksia. Leski toimitti tarvittavat asiakirjat pankkiin. Vainajaan liittyvien laskujen maksu pankissa onnistui vasta sitten, kun kaikki tarvittavat asiakirjat olivat pankissa. Vainajan tilille tuli vielä palkkasuorituksia kuoleman jälkeen, minkä vuoksi laskuja pyrittiin ensisijaisesti hoitamaan kuolinpesän tililtä.

Vainajan tilille tuli vielä palkka kuoleman jälkeen ja laskuja pyrittiin maksamaan vainajan tililtä. (Leski)

Kuolinpesän osakkaan näkökulmasta pankkiasioinnin sujui hyvin. Asioita hoiti vainajan leski ja osakas velipuolien valtuuttamana. Osakkaan näkökulmasta pankkiasiointi oli sujuvaa ja palvelu ystävällistä. Osakas joutui kuitenkin turvautumaan muiden Internet-sivujen tietoon pankin sivujen lisäksi saadakseen riittävästi tietoa kuolemantapaukseen sekä pankkiasiointiin liittyvistä laista, ohjeista ja toimenpiteistä.

Haastateltavilta kysyttiin, miten kuolinpesän asiakas huomioidaan tai oli huomioitu pankissa. Lesken vastauksessa tuli ilmi, että leski hoiti itse asiat pankista saadun ohjeistuksen mukaisesti. Leski kertoi, että perusasiat sujuivat hyvin ja esimerkiksi hautajaisjärjestelyihin tarvittavat kulut saatiin hoidettua vainajan tileiltä. Myöhempiä vainajan sairaalamaksuja ei voitu kuitenkaan maksaa vainajan tililtä varojen puuttuessa, joten omaiset joutuivat hoitamaan maksut tämän jälkeen itse. Leski toivoi, että pankin toimihenkilöt muistuttaisivat asiakasta kaikkien kuittien ja tositteiden säilyttämisestä kuolinpäivän jälkeen, jotta ne voidaan liittää tehtävään perukirjaan epäselvyyksien välttämiseksi.

Kuolinpesän osakkaita voisi huomauttaa kaikkien kuittien ja tositteiden säilyttämisestä kuolinpäivän jälkeen, jotta ne voit sitten liittää perukirjaan. (Leski)

Kuolinpesän osakkaalle vainajan kuoleman jälkeinen pankkiasiointi oli valmiiksi jo tuttua ja asiakirjojen löytäminen oli helppoa. Pankki antoi hyvän kuolinpesän osakkaalle tarkoitetun tietopaketin, mikä helpotti tarvittavien asiakirjojen löytämistä. Pankki oli koonnut tietopakettiin oleellisia tietoja, jotka kuolinpesän osakkaan on huomioitava kuolinpesän asioita hoitaessaan.

Tarvittavat asiakirjat oli valmiina koottuna ,ja pankki antoi todella hyvän infopaketin kuolinpesän osakkaalle. (Kuolinpesän osakas)

Pankkitoimihenkilöiden mukaan pankki huomioi asiakkaan aina tilanteen mukaan. Välillä kuolinpesän osakkaat tulevat pankkiin aikaa varaamatta, jolloin asioiden hoidon eteneminen riippuu paljolti siitä, minkälaisia papereita osakkaalla on mukana. Jos osakas ei ole ottanut itse selvää tarvittavista papereista, pankkitoimihenkilö ei voi tehdä juuri mitään asioiden eteenpäin viemiseksi. Laki edellyttää, että pankilla on oltava kaikki tarvittavat asiakirjat, ennen kuin pankki voi antaa tietoja kuolinpesästä. Osakkaalle annetaan edellä mainitussa tilanteessa dokumentit mukaan ja kerrotaan, mitä hänellä on oltava mukana, kun hän tulee hoitamaan asioita seuraavan kerran. Jos asiakas on ottanut itse selvää tarvittavista dokumenteista ja hänellä on kaikki tarvittavat asiakirjat mukanaan (perukirja, jakokirjat ja muut), pankki voi hoitaa kuolinpesän asioiden hoitamisen yhdellä istunnolla loppuun saakka.

Riippuu aina vähän tilanteesta, mutta se että usein ne tule ihan ilman aikavarausta elikkä ihan tohon kaiken keskelle tupsahtaa ja tosissaan riippuu siitä, onko hänellä mukana mitään papereita mukana liittyen kuolinpesään.(Pankkitoimihenkilöt)

Haastateltavia pyydettiin kertomaan, mitä asiakirjoja he joutuivat etukäteen selvittämään, jotta he pystyivät hoitaa kuolinpesän asioita pankissa. Leski joutui tuomaan pankkiin kuolintodistuksen, hautausluvan, virkatodistuksen, ennakoidut hautauskulut, osakkuudet, vakuutukset, todistuksen yhteisestä luotollisesta tilistä, kuolinpesäosakkuuden todistuksen (aiempi vainajan vanhempien perukirja) ja oman virkatodistuksen avioliitossa syntyneiden lasten vuoksi. Kuolinpesän osakas joutui selvittämään kutakuinkin kaikki samat asiakirjat kuin leskikin lukuun ottamatta kuolinpesäosakkuuden todistusta ja todistusta yhteisistä luotollisista tileistä.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka helposti tarvittavat asiakirjat ovat saatavissa kuolinpesän osakkaille pankissa tai pankin kotisivuilla. Lesken asiointin aikana ohjeistukset eivät olleet vielä asiallisessa sähköisessä

muodossa, joten leski sai muistilistaa muistuttavan, ohjeita sisältävän listan. Listassa ohjeistettiin, miten toimitaan kuolemantapauksen sattuessa ja mitä pankkitileille ja tilin käyttöoikeuksille tehdään.

Kotisivuilta en tarkempaa ohjeistusta tuolloin löytänyt ja ohjeet olivat muistilistatyyppisesti koottuna. (Leski)

Kuolinpesän osakkaan näkökulmasta tarvittavat asiakirjat olivat jo helposti saatavilla sähköisessä muodossa. Niiden avulla kuolinpesän asioiden hoitaminen saatiin etenemään. Pankin asiakirjat kuolinpesän asioiden hoidosta olivat helposti saatavilla, ja asiat oli yksilöity ohjeissa suhteellisen tarkasti.

Pankkitoimihenkilöiden näkökulmasta ohjeet ja asiakirjat on selvät ja helposti saatavilla. Heistä ohjeet ja asiakirjat on kirjoitettu selkokielellä, jotta jokainen asiakas ymmärtää niiden sisällön. Pankkitoimihenkilöt ovat saaneet paljon hyvää palautetta ohjeiden selvydestä ja ymmärrettävyydestä.

On kyllä selkeät. Täytyy sanoa, että ohjeistus on hyvää ja se löytyy helposti ja ne on kirjoitettu tosi selkokielellä. (Pankkitoimihenkilö)

Haastattelussa haluttiin selvittää myös se, kuinka paljon apua osakkaat saivat pankilta asioiden selvittämiseksi. Leski ei ollut kuolinpesän osakkaana hakenut apua pankista, vaan hän noudatti ainoastaan ohjeistusta käytännön asioiden hoitamiseksi. Lesken pankkiasiointi kuolinpesän osakkaana oli rajattu suurelta osin hautajaiskuluja ja sairaanhoitomaksujen rahoittamiseen ja rahojen riittävyyteen, eikä leski tullut ajatelleeksi, kuinka paljon hyötyä pankin lakimiehestä olisi voinut olla esimerkiksi perukirjan laadinnassa.

Olisin ehkä käyttänyt pankin ehdottomaa lakimiestä, jos sitä olisi tuolloin tarjottua asioiden hoitamiseen. (Leski)

Kuolinpesän osakas käytti pankin lakimiestä asioiden selvittämiseksi ja eteenpäin viemiseksi. Osakkaan näkökulmasta ohjeita oli riittävästi, ja ne olivat saatavilla pankin kotisivuilta. Kuolinpesän osakas käytti pankin lakimiestä, koska pankki tarjosi valtuuttamaansa lakimiestä erillisin etuasiakashinnoin. Lakimies auttoi esimerkiksi perukirjan ja osituksen laatimisessa sekä niiden vahvistamisessa. Kuolinpesän osakas oli erittäin tyytyväinen pankilta saamaansa apuun.

6.4 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti sekä jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin avulla mitataan tutkimuksen luotettavuutta. Reliabiliteetin avulla voidaan mitata tutkimuksesta saatujen tietojen luotettavuutta, kun taas validiteetin avulla voidaan mitata sitä, onko tutkimus perusteellisesti tehty ja onko tutkimus pätevä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tutkimuksen validiteetti on hyvä. Haastateltaville tehdyt kysymykset tehtiin selviksi ja ymmärrettäviksi, ja tutkimus vastaa olemassa olevaan päätutkimuskysymykseen ”mitä ja minkälaisia haasteita kohtasit asioidessasi kuolinpesään liittyvissä asioissa pankissa”. Tutkimuksessa käytetty haastattelumenetelmä ja valitut haastateltavat vastaavat tutkimuksen tarkoitusta, minkä vuoksi tutkimusta voidaan pitää päteväenä. Vastauksien analysoinnin yhteydessä tutkijan oli helppoa ottaa käsittelyyn tutkimuksen kannalta kaikista oleellisimmat asiat, koska kysymykset oli muotoiltu siten, että ne vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksen reliabiliteetti on hyvä. Tutkimuksen reliabiliteettia tukee se, että haastatteluun valittiin samasta lähtökohdasta, mutta erilaisessa tilanteessa olevia haastateltavia. Tutkimuksen reliabiliteettia tukee myös se, että haastattelutilanteessa jokainen haastateltava sai vastata kysymyksiin omasta henkilökohtaisesta näkökulmasta eikä vastauksiin vaikuttanut ajattelemisen tietyllä yhdenmukaisella tavalla. Jos tutkimus suoritettaisiin uudestaan samassa tilanteessa oleville henkilöille, tutkimustulokset pysyisivät samana, koska kuolinpesään liittyvät asiat

hoidetaan aina tietyn toimintamallin ja asiakirjojen mukaisesti. Myös teoriaosuudessa pohjana käytetty ajantasainen perintö- ja jäämistöoikeuden kirjallisuus antoi uusinta tietoa kuolinpesään liittyvistä asioista ja toimintamalleista, mikä vielä entisestään todistaa tutkimuksen luotettavuutta.

Jatkotutkimuksen voisi tehdä kuolinpesään liittyvistä erityistilanteista, kuten esimerkiksi kuolinpesän virallisselvityksestä ja siitä, miten virallisselvitys käynnistetään. Jatkotutkimuksessa aiheena voisivat olla myös edunvalvonnan alaisuudessa olevan kuolinpesän osakkaan rajoitetut oikeudet lain näkökulmasta. Jatkotutkimuksissa haastateltavien määrä voisi olla suurempi, jotta saataisiin vielä monipuolisemmin tietoa asiakkaiden kohtaamista haasteista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Tämä opinnäyteyö koostuu teoriaosuudesta ja empiirisestä tutkimusosasta. Teoriaosuudessa käsitellään kuolinpesän asioiden hoitamista yleisellä tasolla ja huomioidaan siihen oleellisesti liittyvät asiat, kuten testamentti, kuolinpesän osakkaat ja kuolinpesän pankkiasiointi. Empiirinen tutkimusosa muodostuu puolestaan teemahaastatteluista, joita toteutettiin yhteensä neljä kevään 2015 aikana. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään realibiliteettia ja validiteettiä, ja se käsitellään erillisenä kappaleena.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa yhteenvedomuodossa oleva luettelo, joka auttaa kuolinpesän osakasta pankkiasioiden hoitamisessa. Yhteenveotoon on koottuna ne asiat, jotka kuolinpesän osakkaan on huomioitava. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä asioita kuolinpesän osakkaat pitävät haasteellisempina kuolinpesän pankkiasioinnissa. Päättökysymyksen avulla haluttiin selvittää, minkälaisia haasteita asiakkaat kohtaavat asioidessaan kuolinpesään liittyvissä asioissa pankissa.

Haasteiden selvittämiseksi tutkimukselle asetettiin päättökysymys, jota tuettiin kolmella syventävällä tutkimuskysymyksellä. Tutkimuksen päättökysymys oli:

- Mitä ja minkälaisia haasteita kohtasit asioidessasi kuolinpesään liittyvissä asioissa pankissa?

Päättökysymystä tuettiin kahdella syventävällä tutkimuskysymyksellä, joiden tarkoitus oli tuoda lisätietoa asiakkaiden kohtaamista haasteista. Ne olivat seuraavat:

- Minkä asian koit haasteellisimmaksi kuolinpesän asioinnissa pankissa?
- Miten kuolinpesän osakas oli huomioitu pankissasi?

Tutkimuksesta käy ilmi, että kuolinpesän asiakkaiden useimmiten kohtaamia haasteita ovat asiakirjojen epäselvyys, heikko lähtötietämys asiasta ja läheisen kuolemasta johtuva yleinen asioiden selvitysprosessi, joka on aloitettava heti kuoleman jälkeen oman surun keskellä. Vastausten perusteella voidaan sanoa, että kuolinpesän pankkiasioinnin kannalta heti alussa tapahtuva asiakkaiden oikeanlainen tiedotus helpottaisi kuolinpesän asioiden hoitamista. Osakkaille tulisi kertoa heti, mitä ja minkälaisia asiakirjoja he tarvitsevat asioiden sujuvasti hoitamiseen pankissa. Kuolinpesän osakkaat kokivat, että tietoja on helposti saatavilla, mutta niiden oikeanlainen läpikäyminen on puutteellista. Yksi ongelma kuolinpesän asioiden hoitamisessa voi olla se, että pankkitoimihenkilöt eivät omassa työssään muista sitä, että vastapuolella oleva kuolinpesän osakas voi olla ensimmäistä kertaa hoitamassa kuolinpesän asioita. Tämän vuoksi kuolinpesän osakkaalle voi jäädä suuriakin asioita ymmärtämättä kuolinpesän asiointissa. Pankkitoimihenkilöllä ja osakkaalla voi olla hyvinkin erilainen näkemys asioiden selvydestä.

Vastauksissa ilmeni myös se, että omaisten on usein surun keskellä raskasta hoitaa kuolinpesän pankkiasioita. Pankkitoimihenkilöiden tulisi huomioida asiakkaan surutyö, josta voi aiheutua asiakkaalle erilaisia stressireaktioita läheisen poismenon vuoksi. Stressireaktiot voivat selittää, miksi helpot ja ymmärrettävät ohjeet voivat olla osakkaalle täysin päinvastaiset. Stressireaktioiden takia osakkaan voi olla vaikeaa ymmärtää lukemaansa, jolloin ohjeiden tarkka läpikäynti olisi tarpeellista. Asioita joudutaan usein myös viivästyttämään tarvittavien asiakirjojen saamiseksi pankkiin. E erityisen tärkeää olisikin, että pankkitoimihenkilöt kävisivät asiat tarkasti läpi osakkaan kanssa heti ensimmäisellä käyntikerralla, jotta turhalta ajan menettämiseltä välttyttäisiin. Ajan menetys on sekä osakasta että pankkitoimihenkilöä rasittava asia, koska pankkitoimihenkilön työaika menee usein hukkaan, jos tarvittavat asiakirjat puuttuvat.

Vastaajien mukaan hasteellisin asia kuolinpesän asioiden hoitamisessa on tilien käyttöoikeuksiin liittyvät asiat ja vainajan tilin lakkauttaminen.

Vainajan tilin lopettaminen onnistuu vasta sitten, kun pankki on saanut kaikki tarvittavat ja kuolinpesän osakkaiden alkuperäisellä allekirjoituksella varustetut asiakirjat. Tilin käyttöoikeuksien kanssa esiintyvät ongelmat ovat suoraan verrattavissa puuttuviin asiakirjoihin. Alkuperäisten osakkaiden allekirjoituksella varustetut asiakirjat ovat usein hankala saada esimerkiksi tilanteessa, jossa kaikki kuolinpesän osakkaat asuvat eri paikkakunnilla jopa ympäri maailmaa. Asioiden hoidon päätökseen vieminen viivästyy edellä mainitun syyn vuoksi. Pankin tulisi keksiä tähän jonkunlainen toimiva ratkaisu, joka voisi olla esimerkiksi sähköinen tapa hoitaa allekirjoitukset pankkitunnusten avulla. Kuolinpesän asioita hoitavalle osakkaalle tulee paljon ylimääräisiä asioita hoidettavakseen, kun kaikkien osakkaiden allekirjoituksella vaaditut asiakirjat on saatava pankkiin asioiden eteenpäin vietäväksi.

Vainajan tilin lopetuksen ongelmallisuus ilmeni myös tutkimustuloksissa. Jotta vainajan tilin lopetus onnistuisi ongelmitta, tulisi asiakasta tiedottaa hyvissä ajoin kaikista tarvittavista asiakirjoista ja ohjeistaa niiden saamisessa. Kun asiakkaalla on oikeanlaiset asiakirjat, pankki voi lähes yhdellä istunnolla hoitaa kuolinpesän pankkiasiat kuntoon. Yleisesti ottaen kuolinpesän asioiden hoitoa tulee pankkiin vain noin kerran kuukaudessa pankkitoimihenkilöä kohti. Tämä tarkoittaa sitä, että pankkitoimihenkilöillä ei tule minkäänlaista rutiinia kuolinpesän pankkiasioden hoitamiseen. Pankissa olisi hyvä, että yksi työntekijä hoitaisi kaikki kuolinpesä-asiat, joita pankkiin tulee hoidettavaksi. Tällöin toimihenkilöllä on rutiini ohjeistaa asiakasta heti alussa selvästi ja ymmärrettävästi. Jos yksi toimihenkilö hoitaisi asioita useammin kuin kerran kuukaudessa, hän tietäisi jo valmiiksi, mitkä asiat tuottavat todennäköisesti ongelmia osakkaille, ja voisi keskittyä niiden läpi käymiseen asiakkaan kanssa.

Myös erityistilanteiden ongelmat nousivat esille kuolinpesän pankkiasioinnissa. Erityistilanteet ovat usein sekä pankkitoimihenkilölle että kuolinpesän osakkaalle ennestään tuntemattomia, joten näiden tilanteiden selvittäminen on paljon aikaa vievää työtä. Erityistilanteisiin voidaan rinnastaa esimerkiksi lahjaveron maksaminen lainasta lasten

puolesta. Pankin ohjeistus erityistilanteiden varalta tulisi käydä kuolinpesän osakkaan kannalta riittävän selvästi läpi, jotta tilanteet eivät tuottaisi ongelmia, jos asia ilmenee myöhemmin. Jos erityistilanne on tyypiltään sellainen, että pankkitoimihenkilön pätevyys ei riitä ratkaisemaan ongelmaa, on asiakkaalle tarjottava apua esimerkiksi kertomalla pankin lakimiehestä. Asiakkaalle on tehtävä selväksi, että apua on saatavilla, jos kuolinpesän osakas apua haluaa.

Tutkimuksen yhteenvetona voidaan sanoa, että kuolinpesän pankkiasiointi on usein haasteellista siitäkin huolimatta, että pankkitoimihenkilöt auttavat osakkaita selvitysprosessissa kaikin mahdollisin tavoin. Niin pankkitoimihenkilöiden kuin myös kuolinpesän osakkaan ja lesken näkökulmasta haasteita kohdataan varmasti jatkossakin. Toimintamallit ja asiakirjat eivät tule asiakkaille tutuiksi ennen kuin vasta sitten, kun osakkaana joutuu itse hoitamaan kuolinpesän pankkiasioita. Surutyön ohella asioiden hoito on usein fyysisesti kuin henkisestikin raskas prosessi, mikä voi hankaloittaa asioiden ymmärtämistä. Alla olevaan taulukkoon on koottuna tutkimuksessa esille nousseet haasteet kaikkien haastateltavien näkökulmasta.

TAULUKKO 3. Yhteenveto haasteista

Kuolinpesän pankkiasioinnin haasteet	
Kuolinpesän osakas	• Tarvittavat valtuutukset • Paljon erilaisia asiakirjoja • Kuolinpesän osakkaiden määrä • Asioiden hoidon sopiminen muiden kuolinpesän osakkaiden kanssa • Käyttöoikeudet tileihin ja niiden lopetukset
	• Taloudellisten asioiden hoitaminen

Kuolinpesän osakas, leski	leskenä • Läheisen kuolema• Fyysisesti ja henkisesti raskas prosessi• Asioiden järjesteleminen (tilin käyttöoikeudet, laskujen maksaminen)• Rahojen nostaminen vainajan tililtä
Pankkitoimihenkilö	• Kuolinpesien hoitoa tulee harvoin• Henkilökohtainen suhde asiakkaaseen• Kuolinpesän osakkailla ei ole tarvittavia asiakirjoja ja valtuutuksia asioiden hoitoon

LÄHTEET

Painetut lähteet

Aarnio, A. & Kangas, U. 2009. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Talentum.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. 2. uudistettu painos. Helsinki: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Koponen, J. 2012. Kuolinpesän osakkaan opas. 10. uudistettu painos. Helsinki: Verotieto Oy.

Koponen, J. 2013. Kuolinpesän osakkaan opas. 11. uudistettu painos. Helsinki: Verotieto Oy.

Lindholm, T. 2013. Perintöverokirja. 13. uudistettu painos. Helsinki: Verotieto Oy.

Norri, M. 2009. Johdatus siviilioikeuteen. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Norri, M. 2010. Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja. Helsinki: Talentum.

Sähköiset lähteet

Andoms. 2015. Pesänselvitys. [Viitattu 24.03.2015]. Saatavissa: <http://andoms.fi/fi/lakiasiat-yksityisille/pesaenselvitys>.

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen

tietoarkisto. [Viitattu 28.04.2015] Saatavissa:
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>.

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [Verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. [Viitattu 22.04.2015]. Saatavissa:
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html.

Handelsbanken. 2015. Handelsbanken-Kuolinpesän pankkiasiat. [Viitattu 15.04.2015]. Saatavissa:
[http://www.handelsbanken.fi/shb/inet/icentfi.nsf/vlookuppics/10_tilit__kortit__ja_maksut_kuolinpesan_ohje/\\$file/kuolinpesa_ohje.pdf](http://www.handelsbanken.fi/shb/inet/icentfi.nsf/vlookuppics/10_tilit__kortit__ja_maksut_kuolinpesan_ohje/$file/kuolinpesa_ohje.pdf).

Laki 5.2.1965/40. Perintökaari. Finlex. [Viitattu 23.03.2015]. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1965/19650040>.

Opuslex. 2015. Kuolinpesän hallinto. [Viitattu 27.03.2015]. Saatavissa:
<http://opuslex.fi/kuolinpesan-hallinto/>.

Opuslex. 2015. Mikä on erityistestamentti eli legaatti ja kuinka se täytetään. [Viitattu 20.03.2015]. Saatavissa: <http://opuslex.fi/mika-on-erityistestamentti-eli-legaatti-ja-kuinka-se-taytetaan/>.

Opuslex. 2015. Mikä on yleistestamentti.[Viitattu 20.03.2015]. Saatavissa:
<http://opuslex.fi/mika-on-yleistestamentti/>.

Suomen lakioas. 2015. Perimysjärjestys.[Viitattu 03.05.2015]. Saatavissa:
<http://www.lakiopas.com/lakitietoa/perimysjarjestys/>

Valtiokonttori. 2014. Perittävä ei ole tehnyt testamenttia. [Viitattu 20.03.2015]. Saatavissa: http://www.valtiokonttori.fi/fi-FI/Kansalaisille_ja_yhteisoille/Perillisitta_kuolleiden_jaamistot/Perittava_ei_ole_tehnyt_testamenttia.

Verohallinto. 2015. Perintö.[Viitattu 03.05.2015]. Saatavissa:
<https://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Perinto>

Veronmaksajain keskusliitto. Perintövero 2014. [Viitattu 21.04.2015].
Saatavissa: <https://www.veronmaksajat.fi/Perinto-ja-lahja/Perintovero/>.

Suulliset lähteet

Kuolinpesän osakas, 2015. Haastattelu 20.04.2015.

Leski, 2015. Haastattelu 20.04.2015.

Pankkitoimihenkilö, 2015. Pankin hallinnollisten asioiden hoitaja. Yritys X.
Haastattelu 17.04.2015.

Pankkitoimihenkilö, 2015. Sijoitusneuvoja. Yritys X. Haastattelu
17.04.2015.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko pankkitoimihenkilöille

- Miksi luulet, että kuolinpesän pankkiasiointi on usein haasteellista?
- Miten kuolinpesän asioiden hoitaminen lähtee yleensä hoitumaan pankissa?
- Miten kuolinpesä asiakas huomioidaan pankissa ensimmäistä kertaa käymää täällä?
- Mitä kuolinpesään liittyviä asioita asiakkaan kanssa käydään läpi?
- Mitä asioita kuolinpesän osakkaan tulee ottaa huomioon kuolinpesän asioita hoitaessaan?
- Ovatko asiakirjat ja ohjeet helposti saatavilla liittyen kuolinpesän asiointiin?
- Ovatko asiakirjat ja ohjeet selkeät ja ymmärrettävät?)
- Oletteko käyneet koulutuksia liittyen kuolinpesän asioiden hoitamiseen (jos olet, kuinka paljon ja onko niistä ollut hyötyä.)

Liite 2. Teemahaastattelurunko kuolinpesän osakkaille

- Miksi luulet, että kuolinpesän pankkiasiointi on usein haasteellista?
- Mitä haasteita kohtasit asioidessasi kuolinpesään liittyvissä asioissa pankissa?
- Minkä asian koit haasteellisemmaksi kuolinpesän asiointissa pankissa?
- Miten kuolinpesän asioiden hoitaminen lähti etenemään pankissa?
- Miten kuolinpesän osakas oli huomioitu pankissasi?
- Mitä asioita jouduit etukäteen selvittämään (kuolinpesään liittyviä), jotta pystyit menemään pankkiin hoitamaan kuolinpesän asioita?
- Oliko tarvittavat asiakirjat helposti saatavilla pankissa tai heidän kotisivuillaan?
- Miten paljon sait apua pankissa kuolinpesän asioiden hoitamiseen?

Liite 3. Yhteenveto kuolinpesän pankkiasioinnista

Tämä yhteenveto on tehty pankin kuolinpesän osakkaalle tarkoitetun ohjeen pohjalta tiivistetyssä muodossa. Yhteenvetoon on koottuna selkeästi mitä asioita osakkaan on huomioitava aloittaessaan hoitamaan kuolinpesän pankkiasioita kuoleman jälkeen.

Kuoleman jälkeen:

- Välitettävä tieto kuolemasta pankille
- kuolin- tai virkatodistuksen toimittaminen pankkiin

Kuolinpesän osakkaita ovat:

- rintaperilliset
- leski
- vanhemmat
- veljet, sisaret ja sisarpuolet
- isovanhemmat
- sedät, tädit ja enot
- yleistestamentin saajat

Pankkiasiointi kuolinpesään liittyen:

- vainajan tekemät sopimukset sitovat kuolinpesää
- käyttöoikeudet vainajan tileihin ja arvopaperisäilytyksiin poistetaan
- vainajan maksu- ja luottokortit sekä verkkopankki suljetaan
- automaattisen maksupalvelun sopimukset pysyvät voimassa, ellei niitä lopeteta

Pankkiasioiden hoitaminen ennen perunkirjoitusta (jokainen kuolinpesän osakas voi yksin):

- saada perunkirjoitusta varten tiedot vainajan varoista ja vastuista
- vainajan tallelokeron luettelointi pankin toimihenkilön kanssa
- hautajaisiin ja välittömästi kuolintapaukseen liittyvien laskujen maksaminen
- sähkö-, puhelin-, yhtiövastike- tai vastaavien laskujen maksaminen

HUOM!

- Kolmen kuukauden kuluessa vainajan kuolemasta on tehtävä perukirja ja toimitettava se vainajan viimeisen kotipaikan veroviranomaisille
- Perukirjan osakastietojen vahvistus on hyvä tehdä maistraatissa. Pankkiasioiden hoitaminen nopeutuu, koska sukuselvitystä ei tarvitse tässä tilanteessa enää tehdä
- Yhden henkilön valtuuttaminen kuolinpesän asioiden hoitamiseen on mahdollista valtakirjan avulla

Pankkiasioiden hoitaminen perunkirjoituksen jälkeen, johon kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus tarvitaan:

- varojen nostaminen tai tilin lopettaminen
- tallelokeron tyhjennys
- vainajan arvopapereiden myyminen
- tietojen saanti vainajan pankkiasioista
- maksetaan tililtä muita kuin vainajalle tai kuolinpesälle kuuluvia maksuja

Pankin tarvitsemat asiakirjat

- testamentti
- testamentin tiedoksianto- ja hyväksymisilmoitus tai lainvoimaisuustodistus
- avioehtosopimus
- pesän osakkaiden virkatodistukset
- edesmenneen puolison perukirja liitteineen
- edesmenneen puolison kuoleman jälkeen tehty ositus- ja jakokirja
- perinnöstä luopumisilmoitus ja perinnöstä luopuneen henkilön katkeamaton virkatodistusketju 15 vuoden iästä lähtien